

UDK 811.163.42' 282(497.6)
Izvorni znanstveni rad

Duro KRISTE

JEZIK NAŠ SVAGDAŠNJI (I NEKADAŠNJI)
Neke značajke govora jugozapadnoga
dijela Popova polja

U međusobnom komuniciranju, a posebno u svim vrstama medija, svakodnevno se susrećemo s velikim brojem stranih riječi. Najveći broj ih je iz engleskoga jezika, koji poput morske plime osvaja sve veće prostore infiltrirajući se u leksički fond nacionalnih izričaja.

I ostali jezici, posebno oni čije su vladavine imale povijesne utjecaje na našu stvarnost, imaju zapažen broj riječi u našem hrvatskom jeziku, pa tako i u govoru jugozapadnoga dijela Popova polja. Naša ranija povijest omogućila je tim stranim jezicima da se nametnu domaćem stanovništvu, što je i razumljivo radi potrebnoga sporazumijevanja s upravljačkim strukturama.

Duljina okupiranosti naših krajeva utjecala je i na usvajanje većega broja stranih riječi, pa je zbog toga i najveći broj turcizama u svakodnevnom govoru. Međutim, zahvaljujući razvoju tehnoloških dostignuća, danas je tu ulogu preuzeo engleski jezik, koji brzom invazivnošću osvaja druge jezike, posebno one manjih naroda, prijeteći da ih osiromaši do neslućenih razmjera.

Ključne riječi: Popovo polje, jezik, govor, razvoj, utjecaji, prilagodbe, nepravilnosti.

**1. Težnje i mogućnosti govornoga izričaja
u svakodnevnom životu**

Jezik kao sredstvo sporazumijevanja među ljudima odvijek je imao golemo značenje. Od iskona se širio i usavršavao na osnovi novih spoznaja radi ovladavanja suvremenih dostignuća. Tako su nastajale i brojne etničke

zajednice i brojni jezici,¹ pa su i njegovo ime i uporaba postali osnovni postulat u određivanju samostalnosti i demokratskih dostignuća jednoga naroda. Učeni ljudi lingvisti kažu da se jezik svakodnevno usavršava i razvija povećavajući brojnost izražajnih mogućnosti. Moglo bi se reći da je jezik živ kao i sva bića koja se njime služe. Međutim, kako i narod kojemu pripada nije lišen raznih nasrtaja, tako je i jezik često meta agresivnosti sa strane, kako bi ga “onečistili”, osiromašili i, konačno, osvojili, da bi postao “mrtav” jezik, a njegovi govornici sluge novih gospodara i njihovih jezika. Ima podosta primjera u svjetskoj povijesti da su jezici nestali, pa se tek sporadično danas spominju, ne zbog njih i njihovih izričaja nego zbog kulture iz njihova vremena.²

I naš je jezik hrvatski imao (a ni danas nije pošteđen) više napada tijekom svoje burne povijesti kako bi se omalovažio i podredio tuđem. Germanizmi, turcizmi, romanizmi i drugi “izmi” ostavili su brojne pečate na tkivu materinskoga nam jezika, pa ponekad i ne znamo što je to izvorno naše, a što nam je tuđom silom nametnuto.

Težnja današnjih suvremenih shvaćanja ide za što većom univerzalizacijom jezika, tobože radi boljega usvajanja tehnoloških dostignuća. Međutim, to je opet jedan, istina nenasilni oblik nasrtaja na čistoću jezika, pa i na opstanak nacije čiji je jezik u pitanju. Koji i čiji jezik prevladava u međunarodnoj komunikaciji? Opet jezik onih koji su otprije nametali norme što su poticale asimilaciju malih naroda i njihovih jezika. Još od đačkih dana slušao sam da je najčistiji naš jezik na području ove naše regije, premda je ona bila dugo godina izložena svakojakim pritiscima i utjecaju tuđinskih jezičnih presizanja. Posebno je bila dugotrajna okupacija Turaka, ona je najviše “onečistila” hrvatski jezik. No, vjerojatno zbog korištenja ijekavskim standardom, a možda i zbog nekih drugih razloga, ovakav izričaj je najbrojnije zastupljen u hrvatskom književnom jeziku.

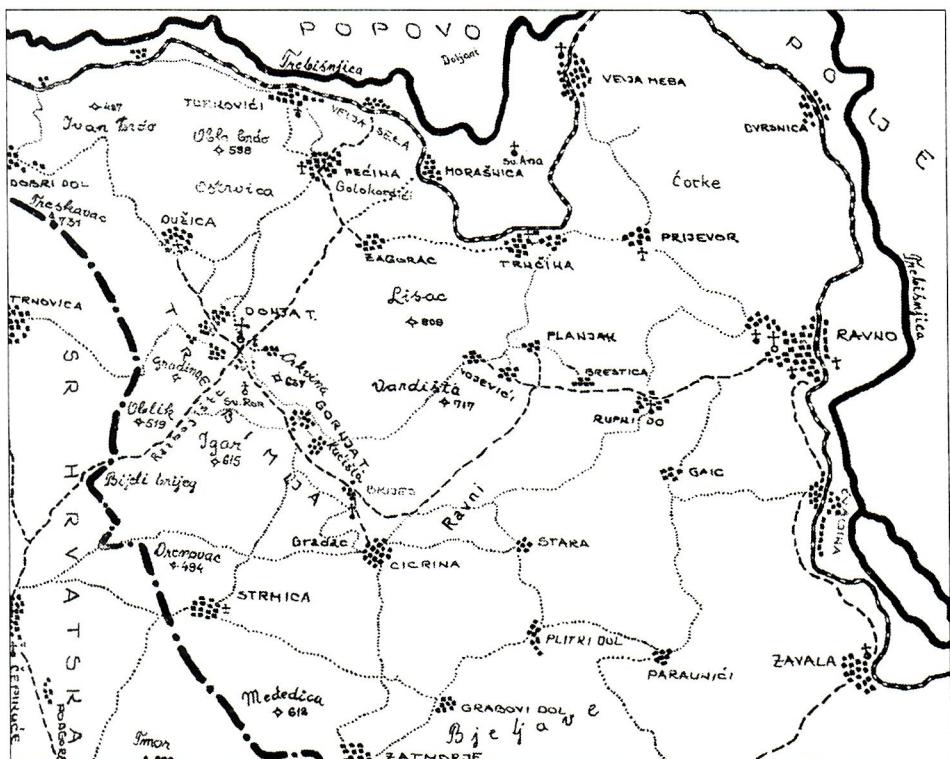
Prateći razvoj društvenih, ekonomskih i političkih odnosa u ovoj regiji, može se uočiti da se iz dana u dan događaju velike promjene u komuniciranju, tj. u kvaliteti ranijega načina izražavanja. Tome svakako najviše pridonose mediji, ali i češće i tješnja povezanost među ljudima iz brdskih i primorskih predjela, između ruralnoga i gradskoga načina života.

---

¹ Do sada je poznato u svijetu 7500 jezika i 1000 slovnih sustava. Među tim mnoštvom jezika nalazi se i hrvatski jezik sa svojim slovnim sustavom.

² Ovdje bih naveo kao primjer izumrloga jezika kašupski u Poljskoj. Taj je jezik imao svoje govornike, literaturu, pravopis, gramatiku i štošta drugo. Ovo je primjer novijega umiranja nekoga jezika, a u povijesti imamo mnoštvo mrtvih jezika, primjerice, sanskrт, grčki, latinski, starocrvenoslavenski...

Unatoč tome što su mnoge riječi u hrvatskom jeziku silom (nekad i potrebom) nametnute, one su omasovile i upotpunile njegov leksički fond, pa samim time znače i bogatstvo iskaza za svaku spoznaju što je čovjek želi nekom priopćiti. Ali, mnogo je riječi koje se danas i ne spominju jer su ih potisnule neke nove, nenadano kroz "otvorena vrata" uletjele, pa bi bilo nepravedno ne sačuvati ih, i to ne radi ponovne uporabe, nego više kao relikvije za buduće vrijeme. Kao što toponiimi pričaju povijest, tako i zastarjelice dočaravaju neko minulo vrijeme i njegove protagoniste, pa bili oni s Istoka ili Zapada. Zbog toga sam se u dokolici "poigrao" arhaičnim riječima iz svoga kraja Popova polja (Sl. 1), svrstao ih po abecednom redu u jedan mali rječnik, kako bi se barem za izvjesno vrijeme sačuvalе.

Sl. 1. *Karta Popova polja.*

Prikupljujući ovaj fond, u kojem je veći broj zaboravljenih riječi, uočio sam da su neke došle iz stranih jezika, a neke su se formirale iz potrebe za komuniciranjem, kako između ljudi, tako između njih i životinja,

posebno onih uzgajanih u vlastitom dvorištu. Jer, čovjek je od postanka nastojao uspostaviti komunikaciju između sebe i svijeta koji ga je okruživao ili koji mu je služio. Da bi komunikacija bila što uspješnija, ljudi su se služili imenima osoba u svojoj sredini i široj zajednici, ali su, na isti način, željeli, u zajedničkom radu uspostaviti sporazumijevanje. Tako su volove između ostalih, nazivali imenima: Sivonja, Garonja, Medonja, Galonja, Rudonja, Ljetonja, Zimonja, Šaronja, Zekonja, Risonja, Rameša, a krave: Šarulja, Medulja, Zimulja, Rumenka, Plavulja, Malava i sl. Poznatija imena konja bila su: Mrkov, Zekan, Ćilaš, Vranac, Putalj, Zukalj, Dorat. Koze i ovce dobivale su slična imena, kao što su: Šuša, Blizna, Bijela, Bara, Garofa, Vranoka, Roga, Šuša, Ranka, Trza, Bjelica. Tako se javila potreba da se pronađu i izrazi kojim se vabi stoka ili joj se zapovijeda, a koje bi, razumjela. Konj se pozivao s ovim riječima: "Ćo, mali, čo!" Vol s "Vokiš!" Krava s "Kraviš!" Koze i ovce: "Na, mala, na!" Zapovijed konju izricala se riječima: "Ćoma tamo!" Govečetu se ovako govorilo: "Ćaja!" Kozama: "Kuć!" Ovcama: "Sis!" Psi su vabljeni imenom i dodatkom riječi "na" ("Šaro na!"), a tjerani su riječima: "Šibe tamo!" Kokoši su pozivane sa: "Ćuk, čuk!" Pilići: "Pi, pi, pi!" Prije lijeganja u gnijezdo radi nesenja jaja kokoši *rakole*, želju za potomstvom izražavaju *kocanjem* (kvocanjem), a poslije snesenoga jajeta *kakoću*. Tada su najglasnije, pa se za pretjerano govorljivu ženu kaže da se *raskukotala*.

Molba je najčešće upućivana volovima za vrijeme oranja jer se smatralo da oni ne priznaju silu, nego samo molbu, dok je to za konje bilo obratno. Zbog toga se često, prilikom oranja, čulo s njive: "Hoje, hoje. Hoje, janje, hoje!" i "Hoje, hranitelju moj!" Za stoku bilo je potrebno pronaći i naziv stanja u kojem se, za određeno vrijeme, nalaze. Tako bi se za kravu u vrijeme oplodnje reklo "da vodi", za kobilu "da se bije", za ovcu "da se mrče", a za kozu "da se prska". Svi ti izrazi upotpunjavali su spoznaje i sve više usavršavali komunikaciju u okviru jedne zajednice ili domaćinstva. Najveće poštivanje jest prema pčelama, jer se samo za uginule pčele (košnicu) govorilo da su umrle, a za sve ostale životinje da su krepale. Vrijednost stoke je bila neprocjenjiva pa se izražavala riječju "blago", dok se vrijednost zemlje uspoređivala sa zlatom.

Kako se raspolagalo malim brojem osobnih imena, ukazala se potreba da se ljudima daju nadimci koji će pobliže identificirati neku osobu. Zbog toga, sve do polovine 20. st. najveći broj muškaraca je, uz osobno ime imao i neki nadimak, koji mu je dan u nekoj prilici i na koji se uglavnom nitko nije ni ljutio. Za žene to nije bilo potrebno jer su one nazivane po imenu sela iz kojega su došle u obitelj ili po nazivu roda

iz kojega su se udale: Cicrinka, Trmačka, Ravanjska, Hutovka, ali i Lončuša, Kristuša, Zvonuša i sl. No, uz nadimak dan radi identifikacijske dopune često se, iz zluradih motiva, davao i nadimak po invaliditetu, kao: Topo, Čolo, Muce, Tepo, Gluho... Ovakvi se nadimci nisu dobrohotno prihvaćali, pa su i s obazrivošću upotrebljavani.

Uz takve nadimke, ne uvijek rado prihvaćene, u svakodnevnom razgovoru često su bili i neki izrazi (*epiteti, atributi*) koji su se, u većini slučajeva, prihvaćali ravnodušno. Tako se čuo izraz: "Mrcino jedna!" - koji je više imao značenje prijekora, npr. Majke prema sinu na njegov nestasluk. Drugi izraz: "Kukavico jedna!" - također je označavao prijekor upućen sugovorniku ili prijatelju koji se nije baš dostoјno ponašao. Izraz "kukavica" nije bio prava ocjena nego se više odnosio na stanje neodlučnosti određene osobe. Nazivi "pijančino" ili "kurvaru" više su bili šaljiva karaktera, ali prema onoj: "Gdje ima dima, ima i vatre", ipak su, makar i u podsvijesti, nosili i dozu istine, a i ona se priopćava na šaljiv način, kako ne bi izazvala revolt ili polemiku.

No, ako bi se ta osobina pripisivala ženskoj osobi, npr. "kurva", ili, ne daj Bože, "kurvetina", to bi izazivalo i teže posljedice, pa i žučnije rasprave ili otvorenu svađu. Vjerovatno je takav naziv, a i burna reagiranja, imalo bar nekakvu vjerodostojnost. Svađa je pak najčešće bila burna pa bi se čula i u susjedstvu. Danas se te rasprave vode na drugačiji način, uz kavu ili telefonom. Tiha diplomacija je i ovdje našla svoje opravdanje. Zanimljiv je izričaj u vidu usklika: "Ludorije!" i "Ludovati!", koji ne označavaju ludost u smislu maloumnosti, što bi se moglo pretpostaviti, nego prekomjernu igru, često nepodnošljivu, naročito kod djece ("Kakva je to ludorija?"). Istina, ne može se isključiti ni primisao ludosti kao odraz maloumnosti, jer "pametan neće praviti takvu ludost". Zbog toga se, valjda, nitko nije ni ljutio ako je bio "počašćen" ovakvim izrazom. Izraz ludorija je više rabljen za nekoga odrasloga koji bi se neprimjerenom ponašao, dok su izraz "ludov" ("Ludove jedan") najčešće koristila djeca u međusobnoj oštroj komunikaciji.

Dakle, dvije riječi: "ludorija" i "ludost", po značenju različite, a po izričaju tako slične, isprepliću se stvarajući košmar pravoga značenja jednoga i drugog pojma, ludorije kao igre i ludosti kao odraza maloumnosti. Ludorija je prekomjerna igra s nekontroliranim izljevom emocija i pokreta ("Čudne li ludorije?!"), dok je ludost utvrđena posljedica neke nepomišljene radnje, nespojive s trjezvenim razmišljanjem o konačnom ishodu i očekivanom osudom sredine u kojoj je napravljena.

Možda je značajno spomenuti i još jednu specifičnost međusobnoga komuniciranja, koja se iskazuje izraženijom upitnom rječicom: "Tako ti...?"

(Jesi li?), ili potvrđivanjem: "Tako mi..." (Jesam), što se jasno vidi u primjeru: "Tako ti..., jesli ti vidio mog sina?" i u odgovoru: "Tako mi..., jesam i bio sam s njim dva sata." Zanimljiv je i upitni oblik izričaja: "Je da te?" (Ideš li?), "Je da je?" i "Je da ga?" (Ide li?) za jednину i "Je da vas?" ili "Je da ih?" (Idu li?) za množinu. Kako se može i uočiti ovi oblici zamjenjuju glagole ići i dolaziti (Ideš li?, Dolaziš li?).

Sličnu pojavu imamo i s pomoćnim glagolom biti u kombinaciji s riječima: "beli" i "bezbeli", "jašta" i "dašta", kojima se dodatno potvrđuje učinjeno. Na potvrdu: "Beli si ovo dobro napravio", odgovor je: "Bezbeli da jesam", a na upit: "Jesi li okopao vrt?", odgovara se: "Dašta sam" ili "Jašta sam", i to u jednini i množini za sva tri roda (*jašta sam, -si, -je, te jašta sam, -ste, -su*).

Koliko se osjećala prisnost nekih obitelji, moglo se vidjeti i nakon podjele kućanstva što se doživljavalо kao nužnost, a pravdalo se izrekom: "Da je Bog imao brata, podijelio bi se s njime." No, svaka je podjela bila i stresna za veći broj članova obitelji. Ukućani su se s tim teško mirili pa su se i dalje rabili izrazi: "naši", ili "njihovi" ("Otiđi u našije", ili "Otiđi u njih"), što je bio znak nečega zajedničkoga, nepodijeljenoga među srodnicima koji su bili donedavno u istoj kućnoj zajednici. To je, u neku ruku, bila poveznica ranijega načina života u zajedničkoj kući.

Dom je bio "toplo gnezdo" za svaku obitelj, a prag "svetinja" preko kojega se ulazio i izlazio. Zbog toga bi se često čula izreka: "S poštovanjem prelazi tuđi prag ako želiš na svome biti miran!" Zbog toga se domaćin kuće na ognjištu osjećao kao pravi vladar i nikakve prigovore i opstrukcije nije prihvaćao. Manje oponiranje bi se ponekad i prešućivalo, a za veće uslijedila bi otresita zapovijed: "Pro vrata!" Drugim riječima, vrata, iako uvijek otvorena, bila su vječna razdjelnica između vanjskoga svijeta i odnosa unutar obitelji. Poslije tako izrečene zapovijedi "prognani" član obitelji bi se načas zadržao ispred kuće pokunjeno razmišljajući o načinu povratka. Jer, nije se imalo kud nego opet tamo odakle si i najuren. Ponekad bi se ohrabrili i još u "vrućem stanju" krenuli "u njih", tj. u dunda, strica i strine, koji su do prije koju godinu bili u istoj kućnoj zajednici. Ovi bi ih "iz samilosti" primili na jedno konačenje, a sutradan bi se problem već izgladio.

Koliko su domaćini kuće bili prihvatali taj izraz izgona, govori i jedna šaljiva anegdota o starom Luki koga su svi u selu zvali Dundo. Dok su ručali na njivi u polju, kći mu se nešto usprotivila, a Dundo i ne misleći gdje se nalazi, opali kao iz topa: "Pro vrata!" Nasmija se kćerka, a i svi ostali, pa i sam Dundo kad vidje da nema ni kuće ni vrata, nego samo

okolne njive i ratari koji su orali tek prisjelu poblatinu. Smijeh je kao i često prije toga udobrovoljio Dunda da i svoju ranije izrečenu odluku o izgonu ublaži, bolje rečeno da od nje odustane.

2. Nazivi rodova (prezimena)

Nazivi nekih, posebno značajnih rodova, spominju se još od srednjega vijeka, ali prezime u svakodnevnoj uporabi kao identifikacijska oznaka na našem području, Popovu polju, uglavnom se koristi od druge polovice 17. st., otkada se novorođenčad upisuju u matične knjige krštenih. Intenzivniji upis je otpočeo na našem području početkom 18. st. otkada je ustanovljeno obvezno upisivanje podataka u matične knjige pri katoličkim župama.³ Do tada je identitet označavao uglavnom upisom imena djeteta i njegovoga oca, pri čemu je ime oca u kasnijem razdoblju preraslo u prezime, npr. Nicolo di Nicolo - Nikola sin Nikolin, kasnije Nikola Nikolić. Presudnu ulogu za određivanje naziva roda odigrala je težnja za većom samostalnošću i afirmacijom pojedinih obitelji u rodu. Naziv je naslijedivan po rodonačelniku (patronu), ali su neki željni isticanja novi naziva dobivali po nekim izraženim osobama ili profesiji koju su obavljali. Na taj način rodovi su postajali sve brojniji, što je opet utjecalo i na smanjenje životnoga prostora, a novi se stjecao proširenjem imanja ili preseljavanjem u bližu okolicu ili širu regiju. Nastalo je raseljavanje čime je otvoren migracijski proces koji traje sve do današnjih dana.

U međusobnom komuniciranju ljudi su najčešće koristili očigledna sredstva i raniju spoznaju kako bi što kvalitetnije iskazali izričajne mogućnosti identifikacije osoba, predmeta i pojava oko sebe. Tako su npr. za označavanje mjernih veličina upotrebljavali riječi: nokat, palac, i šaka⁴ za širinu, a pedalj, lakat i korak za duljinu. Znakovit je izraz za najmanju količinu nečega kad se noktom desnoga palca označavao prvi sjekutić i pri tome izgovaralo: "Ni ovoliko od mene neće dobit!", a u izreci: "Dogorjelo mu je do nokata", nokat predstavlja krajnju granicu podnošljivosti.

Moglo bi se reći da je u formiranju naziva rodova (stvaranju prezimena) najviše korišten patronimički način označavanja (po imenu nekoga uglednijeg

³ Upisi novorođenčadi u matične knjige otpočelo je 1632. god. u župi Lisac, a 1708. god. u župi Popovo, a prema nekim podacima i ranije u drugoj polovini 17. st.

⁴ Šaka je rabljena i kao oznaka mjerne veličine za određenu količinu nečega (*šaka soli*), a pregršt za malo veću (*pregršt brašna*). Ovo je bilo uobičajeno u vrijeme oskudice pa se išlo u zajam *po pet, šest zrna kave; šaku soli; pregršt brašna ili sud* (polustaricu) žita.

člana obitelji, rodonačelnika) ali i pored toga, ništa manji, čak i veći broj prezimena je nastao kao posljedica neke izrazitije osobine (vrline ili nedostatka) određene osobe u tom rodu.⁵ Zbog toga je znatan broj rodova promijenio raniji patronimički naziv i, svojevoljno ili nametnuto, prihvatio novi. U skupinu patronimika na ovome području možemo svrstatи sljedeće rodove: Andrić, Andrijašević, Bartulović, Blažević, Bogdanović, Bošković, Dobroslavić, Dražić, Drašković, Đurić, Filipović, Franić, Gašić, Grgurević, Jović, Jovanović, Kojić, Kristić, Lazarević, Lučić, Manojlović, Matijić, Matković, Marković, Mijatović, Mihić, Mihočević, Miloradović, Milić, Milošević, Mitrović, Nikolić, Pavlović, Pekić, Perić, Perotić, Petrović, Radić, Radonjić, Stanković, Stojanović, Šabanović, Šimunović, Tomašević, Tomičić, Vidančić, Vlahinić, Vuletić, Vukanović, Vasiljević.

U drugu još brojniju skupinu pripadaju rodovi čiji je naziv nastao zbog neke izražene osobine istaknutijega pripadnika roda. Tu pripadaju: Akšam, Bajo, Ban, Balijić, Bilić, Benić, Bender, Bojić, Botica, Brajić, Brkić, Bubica, Bukić, Burić, Burum, Curić, Ćuzulan, Čorak, Čorić, Čerek, Čokljat, Dadić, Delijić, Dolina, Dubelj, Elezović, Ječić, Jarak, Kečo, Korda, Konjevod, Kralj, Krečak, Kuljen, Kukrika, Kutlović, Lakić, Lasić, Laznibat, Leto, Limov, Ljevak, Marčinko, Mičeta, Mustapić, Oberan, Oborina, Papac, Palameta, Pandža, Prkačin, Pijević, Potrebica, Prce, Prkut, Salata, Šanje, Šijaković, Šutalo, Terkeš, Topić, Vodenac, Vukorep, Žarak, Žilić, Ždrakić i Žutac.

Svakodnevni život uza životinje (i s njima) utjecao je i na formiranje naziva nekih rodova i njihovih nadimaka, pri čemu je opet bila odlučujuća osobina neke osobe u tome rodu. Uočljivo je da je u osnovi naziva roda najčešće korištena riječ "vuk", što i nije čudno ako se zna da se ta zvijer susretala, a bila je nasrtljiva, brza i okretna, sposobna za preživljavanje. Pravi uzor čovjeku radi snalaženja u životu. Usmena predaja je sačuvala

---

⁵ O rodovima ovog područja: Đ. KRISTE, "Usmena tradicija o porijeklu, razvoju i kretanju rodova na području Trebimlje i Cicrime provjerene podacima *Liber baptizatorum parochie Trebigna od 1796.*", *Tribunia*, 1, ZMT, Trebinje, 1975., str. 151-178; ISTI, "Usmena tradicija o porijeklu, razvoju i kretanju rodova na području Trnčine i Velje Mede provjerene podacima *Liber baptizatorum parochie Trebigna od 1796.*", *Tribunia*, 3, Trebinje 1976., str. 77-95; ISTI, "Neki novi momenti u rasvjetljavanju porijekla, razvoja i kretanja rodova na području Trebimlje i Cicrime za period od 1708. do 1748.", *Tribunia*, 3, ZMT, Trebinje, 1977., str. 165-193; ISTI, "Neki novi momenti u rasvjetljavanju porijekla, razvoja i kretanja rodova na području Trnčine i Velje Mede za period od 1708. do 1748.", *Tribunia*, 4, ZMT, Trebinje, 1798., str. 52-74. Na istom mjestu navedena je ostala literature. Valja pogledati: I. PULJIĆ, "Staro stanovništvo sela Dubljani", *Humski zbornik*, 10, Ravno, 2006.

i neke epitete davane djeci kao što su: "pravo vuče", "nasrtljiv kao vuče", a za odrasloga čovjeka "dlakav kao vuk". Uz to sačuvana je i priča: Ako se nekom "nije dalo u djeci", onda je prvo novorođenče dobivalo ime iz životinjskoga svijeta, a to je najčešće bilo Vuk, Vuko ili Vukan. U ovim slučajevima se cijenila brzina, elastičnost, snaga, izgled, pa bismo u tu skupinu mogli svrstati sljedeće rodove: Brać, Kulaš, Soko, Golub, Medvjedović, Orao, Vrbac, Slavić, Vučić, Vukić, Vukas, Vuković, Vukosavić, Vukša, Vučićević i Zekić, kao i nadimke: Mačković, Jarčević u rodu Bender.

Prema profesiji ili zanimanju koje su obavljali rodonačelnici, ili su bar bili skloni tome, formirali su se nazivi nekoliko rodova: Bašadur, Džamarija, Merdžan, Skaramuca (scaramuche - komedijaš), Škurla (scurillis - šaljivdžija), Knežević, Soldić i Popović.

Neki su rodovi dobili naziv po nekom predmetu koji ih je na neki način obilježavao. To su rodovi: Lonac, Zvono, Batine, Batinić, Baketa, dok je jedan manji broj dobio naziv po mjestu na kojem su živjeli ili iz kojega su stigli. Takvi su: Bratoš, Previšić, Raguž (a Ragusa - iz Dubrovnika), Rudinica i Sušić (Sušći). Zanimljivo je da su neki osobno ime rodonačelnika pretvorili u svoje buduće prezime, pa imamo naziv Gustin (od Augustin), Udženija (od Eugenije), te Boro, Bogdan i Rajić.

Odstupanje od svih ovih mjerila imamo kod nekolicine rodova čiji je naziv (prezime) nastao (dragovoljno ili iz nužde) po istaknutoj osobi ženskoga spola, koja je u određenom trenutku preuzela odgovornost i brigu za obitelj kojoj je pripadala. To su rodovi: Marić, Jelić, Martić, Stanić, Babić, Rosić, (možda) Jerinić.

Prilagođavanje govornoga izričaja svakodnevnom životu ogleda se i u sposobnosti označavanja mjesta stanovanja kao elementa boljega povezivanja i međusobnoga komuniciranja. Tako su neka naselja, što je možda i najprirodnije, dobili po nazivu roda koji ih je nastanjivao. Ime naselja Turkovići je po rodu Turković, Milići po rodu Milić, Glavaši po Glavaš, Paraunići po Paraunić, Sušci po Sušić, Čorci po Čorak, Češljari po Češljarići, Galičići po Galičić i sl. Druge karakteristike, po kojima su naselja dobivala imena, jesu: položaj, izgled, prepoznatljivi objekti ili neko nasljeđe iz prošlosti. Tako ime Trebimlja vuče podrijetlo iz staroslavenskog "trebsti - trijebiti". Trebimiglia je "otrijebljena milja zemljista", Ravno zbog blizine ravnoga polja, Velja Međa zbog brojnih podzida, Trnčina, Trnova i Trnovica zbog gustoga trnja, Pećina zbog velike pećine u selu, Zagorac je "iza gore", a Strmica u rupi u koju se stiže strminom, Zatmorje je iza Tmora i mora, a Previš je "previše visoko". Slično bismo mogli nabrajati i za još neka naselja kao Orašje i Orahov Dol koji su zasigurno imali dosta

orahovih stabala, Dvrsnica gdje se vrhlo žito (Vršnica),⁶ Brštanica (brštan), Brestica (lokva za napajanje stoke), Vjetrenik (vjetar), Pobrđe (Pobarghie) naselje na vrh brda i sl.

Možda bi radi što potpunije slike o razvoju i kretanju rodova na području Popova trebalo spomenuti tendenciju koja je zabilježena polovicom 18. st. kad su se prezimena (nazivi rodova) pisala produženom riječi s dodatkom “-ići” pa imamo primjera kao: Škurla - Škurlić (Scurlich), Limov - Limović (Limovich), Čorak - Čorković (Ciorchovich) i sl. Što je bio razlog ovakvoga načina pisanja, teško je reći, ali je već pri kraju 18. st. to napušteno i opet je prezime pisano u ranijem obliku.

3. Uvjeti i nepravilnosti u razvoju jezika i govora

U razvoju jezika i sveobuhvatnijega govornoga izražavanja svakako utječe i obrazovna razina pučanstva, dakle, uvjeti u kojima se ta kvaliteta postiže. Ovaj je kraj sve do dolaska Austro-Ugarske Monarhije zatečen u totalnoj nepismenosti. Jedini pismeni čovjek bio je župnik, i on je čitao i pisao sve što je trebalo. Otvaranjem osnovne škole u Ravnu i Trebimlji, pri kraju 19. st., pismenost je počela utjecati i na kvalitetu jezičnoga izražavanja, na stvaranje novih govornih oblika, ali i na usvajanje stranih izraza koji su bili neizbjegni u komuniciranju s državnom upravom. Međutim, taj jezični fond bio je vrlo siromašan, posebno riječima političkoga sadržaja. Takve su se riječi udomaćile tek neposredno prije Domovinskoga rata (1991.-1996.), kada su ih i obične žene domaćice prihvatile i njima se koristile.

Možda je dobro napomenuti da u sveukupnom leksičkom fondu kojim se koristilo stanovništvo ovoga područja, ima riječi koje odudaraju od jezičnih standarda i lingvističke znanosti. Pri njihovoј uporabi zamjetan je glas koji je, moglo bi se reći, nedefiniran, pa, s tim u svezi, nema ni slovne označke za njega. Čak je teško o njemu i pisati zbog nemogućnosti ortografskoga označavanja. Možda bi se, radi lakšega razumijevanja, moglo reći da je to nekakvo “meko š” (slično kao što se “ć” naziva “mekim č”). Ali, kako taj glas obilježiti? Možda na ovaj način (š). Takav glas susrećemo

---

⁶ Znakovit primjer je naziv mjesta Mišlen na sjevernoj strani Popova polja po rodu Mišljen, a koji je krajem 14. st. preselio u Dubrovnik gdje je 1604. god. izumro posljednji potomak (M. SIVRIĆ, “O hercegovačkom rodu Mišlenović i njegovom razvoju u Dubrovniku”, *Hercegovina*, 20, Mostar, 2006., str. 107-123); Toponim “Puste vršnice” je u neposrednoj blizini Turkovića, a imao je nekada istu svrhu kao i (D)vrsnica. Naziv “puste” dobio je vjerojatno kao i Turkovići, nekadašnja “mezra” ili pusto selište. (Vidi: A. ALIČIĆ, *Poimenični popis vilajeta Hercegovina*, O. I. S., Sarajevo, 1958., str. 485-496).

u riječima: *šekira* (sjekira), *šena* (sjena), *šajno* (sjajno), *šedi* (sjedi), *prošek* (projek), *rašek* (rasjek), *zašek* (zasjek), *pošet* (posjet), *pošeći* (posjeći), *pošećenica* (posječenica) i sl. Očito je tu riječ o jotaciji suglasnika "s" u novu simbiozu izraženu znakom "š", a zvukovno izgovorenim kao "meko š". Međutim, ovakvih slučajeva ima i s riječima: *šedok* (svjedok), *šedočiti* (svjedočiti), *šedodžba* (svjedodžba), gdje suglasnici "v i j" srastaju u "š". Promjene su u tome smislu zapažene i kod "z i j" koji se u nekim riječima pretvaraju u "meko ž", pa se glagol izjesti izgovara kao *ižesti* (iže ga pčeće), a imenica izjelica kao *iželica*.

Koliko su ljudi u govornom izražavanju bili skloni prilagodljivosti riječi svojoj govornoj mogućnosti, vidi se i u skraćivanju nekih glagola, pa su: potjerati, otjerati, rastjerati, optjerati, pretjerati, izgovarali kao: poćerati, oćerati, rasćerati, općerati i prećerati, gdje su glasovi "t i j" jotacijom prešli u "ć".

Doduše takav se izgovor sve više gubi, ali bi bilo manjkavo ne spomenuti ga u pokušaju analize našega nekadašnjega, ali i sadašnjega govornog izričaja na spomenutom području Popova.

Svakako, da bi i ova analiza bila vrjednija kad bi obuhvatila šire govorno područje jer bi i broj raznolikosti u našem jeziku bio znatno veći, što bi opet predstavljalo cijelovitiju sliku jezika ove regije sa svim učincima trajnih pritisaka na njegovom razvojnem putu.

Ne mogu a da ne spomenem i jednu, možda za nekoga i nevjerojatnu kontradiktornost u jezičnom razvoju, a to je utjecaj medija. Čini mi se što je utjecaj medija na širu populaciju veći, izražavanje je manje kvalitetno, pa i siromašnije. U neko ranije vrijeme, kada su mediji bili nedostupni, u seoskim sredinama (na sjelima) mnogo se pričalo i prepričavalo o doživljenom, pa su djeca na taj način vježbala i usvajala govorno izražavanje. Škola je to na nekakav, reklo bi se za djecu "prisilan" način, željela oplemenit, ali čovjek ko čovjek, svemu se prisilno odupire, pa i takvom načinu oplemenjivanja govora. Mediji to nude, istina ne na "prisilan" način, ali u nečemu ipak neprirodan, pa čovjek postaje više pasivni promatrač nego aktivni konzument i stvaralac.

U jeziku, kao i u svakom drugom području, postoje jasna i određena pravila. Međutim, ona se rabe selektivno, prema vrsti obrazovno-kulturne djelatnosti. Obrazovne institucije nastoje svoje polaznike naučiti kako dosljedno ta pravila primjenjivati i na taj način čuvati jezik od natruha sa strane. To bi trebali raditi i mediji, ali u podosta slučajeva oni, poradi nekakve slobode i ravнопravnosti, nameću i lokalne izraze, pa i arhaični način izražavanja. Uočljiva je osobito nepravilna uporaba naglaska u pojedinim riječima koje tako gube i smisao. Posebno se to odnosi na

izgovor nekih prezimena za koje pravopisno pravilo kaže da se izgovaraju onako kako ih izgovara njihov nositelj, odnosno izvorni govornik. Ima slučajeva da i pojedine osobe u sredini u kojoj rade prihvaćaju nametnutu izmjenu naglaska u svojem prezimenu. No, to je stvar odlučnosti i dosljednosti. Za prezimena s našega područja vrijedi jedinstveno pravilo da je skoro uvijek naglasak na prvom slogu. Od toga se pravila izuzimaju prezimena: Dobròslavić, Grgúrević, Prkáčin, Tomášević, Rudínića, Obéran, Bubíca, Milóšević, Skarámuca, Konjévod, Palámeta, Bašádur, Vodénac, Prevíšić i Bogdánović, kod koji je naglasak na drugom slogu.

Što znači nepridržavanje ovoga pravila, najbolje se vidi kod prezimena Jàrak, gdje je kratki naglasak na prvom slogu, a neki (u medijima) taj kratki pretvaraju u dugi i na taj način mijenjaju smisao riječi, jer genitiv bi bio Jaraka, a ne Jarka, dok bi vokativ bio Jarače, a ne Jarče (što je besmisленo, pa i uvredljivo). Slično sam primijetio i kod prezimena Ljevak, za koje neki u genitivu kažu Ljevka umjesto Ljevaka. Prema tome, u naglašavanju i promjeni imenica treba gledati i na smisao.⁷

Kod uporabe osobnih imena nisam primijetio neke izrazite nepravilnosti, izuzev kod imena Đuro, koje se u našem kraju općenito piše kao *Dure*. To je bez sumnje običaj prema geografskom slijedu od zapada prema istoku. U Lici, dalmatinskom zaleđu i zapadnoj Hercegovini je *Jure*, u Bosni *Juro*, u donjoj Hercegovini je Đure, rjeđe Jura i Đuka, a u istočnoj Đuro.

U ranijem razdoblju (18. i 19. st.) bio je vrlo mali fond osobnih imena, a najučestalija su bila: Marko, Vide, Pero, Đure, Ivan, Nikola. No, zbog povećanja nataliteta, a time i velikoga broja istih osobnih imena, uz već navedeni običaj davanja nadimaka, korišteni su i različiti oblici osobnoga imena. Tako je ime Marko imalo i druge oblike: Markan, Markica, Markelin, Marketa; Vide, Vidan, Vice, Vidoje, Vicko, Vidančina; Pero, Petar, Perica, Peruna, Perko, Peruka, Perican; Đure, Đurica, Đurko, Đuraga, Đurovac, Đurina, Đuka; Ivan, Ivica, Ivaniš, Ivur, Ivanda i Ivko; Nikola, Niko, Nikša, Nikolica, Nina, Nikiš.

Samo je osnovno (glavno) ime upisivano u matične knjige, a ostali oblici su upotrebljavani kao pomoćna identifikacijska oznaka, kao dopuna

---

⁷ U pogledu nastanka prezimena *Jarak* i *Papac* možda je zanimljiva pretpostavka da su oba nastala u vrijeme kada je stočarstvo bilo osnova i jedino zanimanje, pa je prvo prezime nastalo od nadimka *jarac*, a drugo od *papak*. Učestalom uporabom, ali i zapisivanjem latinsko-talijanskom ortografijom došlo je do današnjega oblika i naziva. Zapisano *Jarac* čitalo se *Jarak*, a *Papac* je čitano kao *Papak*. Na taj je način nestao pežorativni oblik jednoga i drugoga prezimena, iako su ostale poteškoće u dekliniranju. Tako se u vokativu kaže *Jarače*, a ne *Jarče*, ali ne i *Papače* nego *Papče*. Ali, i pored prezimena *Papac* imamo i prezime *Papak*.

identitetu. Moglo bi se reći da su ovi oblici u podostu primjera odražavali i neku od posebnih odlika osobe zbog čega joj je dan takav naziv.

Povećanjem fonda osobnih imena prestala je potreba za korištenjem različitim oblicima osobnih imena, ali ona nije sve do danas potpuno napuštena.

Zanimljivo je da ženska osobna imena nisu tako često dobivala slične oblike. Vjerojatno je to bilo zbog poštovanja ženske osobe, posebno u vrijeme djevojačke dobi, kad je svaka ženska osoba bila posebno osjetljiva na davanje nadimaka makar oni i ne bili pogrdnoga značenja. U fondu ženskih imena najčešće su: Mara, Ana, Stana, Luca i Stojka, a u proširenom slijede i druga malo uljepšanoga oblika: Marica, Ljubica, Danica, Verica i sl., čemu su se pojedini župnici, prilikom krštenja, protivili. Ostala je sačuvana i šaljiva prigoda krštenja ženskoga djeteta. Tadašnji župnik Raguž pita kako će djetetu biti ime. Kuma odgovara: "Marica!", a on onako srdito: "E neće Marica, nego Maretina! Sve nekakve Marice, Danice, Ljubice, a ne Mare i Ane, stara katolička imena!", zaključi dumo svoju priču, iako je upisao u knjigu "Marica".

Uz uobičajena osobna imena u nekim dokumentima iz 18. st. susrećemo se s imenima koja pripadaju islamskoj provenijenciji. To nas podsjeća i na pritiske kojima su bili izloženi pojedinci u svrhu mijenjanja običaja pa i vjerske pripadnosti. U usmenoj predaji sačuvana je priča o kmetu koji se opirao pritisku age da pri jede na islam, pa se u jednom trenutku obrati agi riječima: "Moj aga! Lako ti je poturčiti mene, ali poturči Aliju Šabanovića. Ti ga držiš za pravovjernoga muslimana, a on ti je ni 'potur' ni 'đaur'!" Zašutio je aga jer je spoznao da je kmet izrekao nepobitnu istinu po kojoj svi oni koji pod pritiskom promijene vjeru, nikad ne postaju pravi vjernici. Čim im se ukaže povoljna prilika, oni se vraćaju ranijem vjerskom uvjerenju ili pak novu vjeru tek formalno prakticiraju, postaju "ni potur ni đaur".⁸

U obilju riječi kojima se koriste u komunikaciji, treba spomenuti i one koje služe za oslovljavanje među članovima obitelji, ali i izvan toga kruga, u životnoj sredini. Tako je bio običaj da se ime muža ili žene vrlo rijetko spominje u razgovoru. Za to je najviše služila zamjenica "on" (za muža) i "ona" (za ženu). Tek kod glasnoga pozivanja, radi neke kućne

---

⁸ I uz dugotrajnu tursku okupaciju (400 godina), nije bilo zapaženijega prijelaza na islam, izuzev pojedinačnih slučajeva, prepoznatljivih po imenu: *Ahmet Marić, Mustafa Vujinović*. Zabilježen je slučaj da su tri djevojke: Mara Zvono, Mara Rajić i Ivanka Kuzman, udajom primile islam. (Vidi: N. BUCONJIĆ, *Povijest ustanka u Hercegovini i boj kod Stoca*, HDT Mostar, Mostar, 1911., (pretisak 2000.), str. 55.

potrebe, čulo bi se i osobno ime. Djeca su oca nazivala "ćako", a majku mama ili "matera". Stric je bio "amidža", a njegova žena strina. Nevjesta je svekra zvala "babu", a svekrvu májka. "Đever" je za nju bio "brato", a muževa sestra (zaova) "seka". Čak je i svaki muškarac u obitelji mlađe dobi, pa i u bližem susjedstvu, oslovljavaju s brate. Muževi sestara bili su "pašenozi", a žene braće jetrve. Nevjestina rodbina je imala jedinstveno ime "priatelj", a prvi posjet udane djevojke rodbini nazivan je "prvotač", dok su prijatelji (rodbina djevojke) u prvom posjetu bili "pohodari". Zanimljivo je da je svaki Dalmatinac oslovljavaju nazivom "kume", ali i obratno je vrijedila ista riječ. Istim su se nazivom oslovljavali kršteni, krizmani i vjenčani kumovi, s tim što je mlađi nazivan "kumašin", a oni iste dobi "kumpari".

Svatovi su također imali stalna imena. Prvijenac je prvi svat koji nosi bukliju (zdravici), stari svat je vođa svatova, a nositelj zastave je barjaktar. "Đeverbaša" prstenuje "đevojku", a "đever" (jedan ili dvojica) vodi "đevojku" i čuva je za cijelo vrijeme svadbe. Čauš je zabavljač i ne podliježe nikakvim normama ponašanja u svatovima. Tek u posljednje vrijeme (od druge polovice 20. st.) uz "đevera" ide i "đeveruša" (obično mladoženjina sestra ili bliža rodica), otkada se i uvode suvremeniji oblici svadbovanja u obitelji.

Nepoznate su osobe oslovljavane s "priatelju", a kontakt je uspostavljan uobičajenim vjerskim pozdravom: "Hvaljen Isus!", izuzev ako se znalo da je susret s pripadnikom druge vjere. Tad je rabljen uobičajeni svjetovni pozdrav.

Očita neravnopravnost, pa i ponižavanje, žene očitovala se u razgovoru izrekom: "Da oprostiš", ako se morala spomenuti žena. Međutim, to je odavno napušteno kao sramotna pojava iz obiteljskoga života u prošlosti. No, možda to nije čudno ako se zna da je žena morala šutjeti i sve strpljivo podnositi. Muža je uvijek morala čekati stojeći, pa čak i svakoga prolazećeg muškarca.

4. Prilagođavanje riječi lakšem izgovoru

Već sam naveo da se pojedinim riječima, kojima se prilikom izgovora mijenjanjem naglaska mijenja značenje, kao što je to u prezimenima, ili pak skraćivanjem dobijemo potpuno izokrenuti smisao. U prvom slučaju to je karakteristično za medije, a u drugom za samu sredinu gdje su te riječi i nastale. Kao primjer takve prakse naveo bih ime sela Trebimlja. Ono je izvorno nastalo od staroga imena Trebimiglia, što bi se i prevelo kao Trebimlja. Međutim, ta je riječ podosta teška za izgovor, pa je s vremenom dobila svoju inačicu u obliku Trebinja, znatno lakšu za izgovor.

Vjerojatno nitko nije ni razmišljao o sinonimiji s nazivom grada koji se zove Trebinje, pa su, u svezi s tim, nastali nemali problemi u raspoznavanju ova dva toponima i njihova odredišta u lokacijskom smislu. Sinonimija se posebno očituje u tzv. kosim padežima, što bi se očito moglo vidjeti, npr. u izrazima: "Djeca iz župe Trebinje ili župe Trèbinje." Ista, ili još uočljivija nedoumica pojavljuje se kod pridjeva u primjeru: "trebinjski župnik" ili trèbinjska djeca".

Prilagođavanje je uočljivo osobito u nekim prezimenima kao Bratoš. Taj je rod imao stanište u Bratogošcu, pa su ih, vjerojatno, nazivali Bratogošci (oni iz Bratogošca), ali postupnom prilagodbom postali su prvo *Bratošci*, a zatim *Bratoši*.⁹

Strana riječ "alienigena" (stranac), kao oznaka za pridošlicu ili prebjega, ubrzo je udomaćena kao Alanenja,¹⁰ postavši tako prezime jednoj osobi. Araguž i Augustin su preimenovani u Raguž i Gustin, a Eugenija je postao Udženija. Golokordić se skratio u Kordić, a poslije u Korda radi lakšega izgovora, a možda i iz nekih drugih nama nepoznatih razloga.

Skraćene riječi, ili pak njihove izvedenice, često dovode do nedoumice u pogledu njihova značenja. Tako se za momke iz Trebimlje neće reći *Trebimljeni*, nego *Trebinjeni*, a za djevojke *Trebinjke*, a ne *Trebimljanke*, što je očito teško izgovoriti. Isto tako se upotrebljavaju pridjevi: *trebinjski*, *trebinjska*, *trebinjsko*, pa je vrlo teško raspoznati o kojem se mjestu radi, Trebimlji (selu) ili Trebinju (gradu). Slično imamo i za ostala sela, pa se za ljude iz Turkovića kaže *Turkovićani*, a za žene *Turkuše*, a ne *Turkovićke*. Za one iz Velje Međe kažemo *Velemedjani*, a za žene *Velemeđe*. Iz Trnčine su *Trnčani* i *Trmačke*, iz Zatmorja *Zatmorijani* i *Zatmorke*, a iz Graca *Gračani* i *Gradačke* (ponekad i *Gračanke*).

U svakodnevnoj komunikaciji govor se izoštravao i prilagođavao, vjerojatno vodeći više računa o lakoći izgovora, a manje o smislu i sadržaju izrečenoga. S lakoćom su se izbacivali pojedini glasovi s početka riječi, kako bi se riječ lakše izgovorila. Zbog toga je, valjda, od Araguž postao *Raguž*, od *Eugenije Udženija*, a od *Augustin Gustin*, od *Hrasno Rasno* i sl. Zanimljivo je da je upravo glas "h" s početka riječi bio

⁹ Neki od nasljednika kneza Nikole Andrijaševića iz Rupnog Dola nazivali su se Arkesina (Knežević), što je u svakodnevnoj komunikaciji rabljeno kao arkazin (archarius - knez).

¹⁰ Od naziva Alavenja nastao je rod Kriste u Trebimlji. Sličan naziv susrećemo kod franjevca Dubrovačke franjevačke provincije - Hijacinta Scilicha de Alemania, podrijetlom iz Turkovića (Žilić u Turkovićima). Svakako je on za Dubrovčane bio stranac (alienigena), jer je rođen na području druge države. (Vidi: M. KREŠIĆ, "Izvještaj nadbiskupa Marka Andrijaševića 1733.", Humski zbornik, 10, Ravno, 2006., str. 130).

redovito izostavljan, a ponekad i s kraja riječi (*odmah* izgovarano *odma*), dok je kod stanovnika iz okolice Stoca uočena suprotna pojava. Dodavan je i tamo gdje nije ni potreban, kao npr. kod imena *Anto*, koje je izgovarano kao *Hanto*. Vjerojatno je i to utjecaj turske dominacije ovim krajem i miješanim stanovništвом na ovom prostoru. Međutim, u nekim riječima, suprotno tome, prvi se glas izostavlja, npr. *lijeto* od *dlijeto*, *ajvan* od *hajvan*, *seto* od *pseto*, *tica* od *ptica*. Pridjev psećи vrlo rijetko će se čuti jer se umjesto njega koristi *seteći*.

Kako bi se na širem geografskom području lakše utvrdio i topografski položaj pojedinoga mjesta, govorno se to izražavalo s pomoću prijedloga: *u*, *iz*, *s* i *na*. Tako bi se za odlazak u mjesta horizontalnoga ili nizinskoga položaja koristilo prijedlogom “*u*”: *idem u Hrasno, u Cicrinu, u Trnčinu, u Ravno* i sl. Za izlazak u mjesta koja su na većoj nadmorskoj visini koristilo se prijedlogom “*na*”: *idem na Trebimlju, na Beleniče, na Previš* i sl. Za put s ovih područja u nizinu uvijek je korišten prijedlog “*s*”: *došao sam s Trebimlje, s Beleniča, s Bjeljava, s Previši*. Na taj se način putniku, koji nije bio upoznat s terenom, sugeriralo razmišljanje što ga čeka na putu: *uzbrdica, ravnica* ili *nizbrdica*. Znači da se i u ovakvim slučajevima jezični izričaj prilagodavao geografsko- topografskom položaju područja na kojem se živjelo, a sve poradi lakšega sporazumijevanja među ljudima.¹¹

5. Mudre izreke korištene kao dopuna svakodnevnog komuniciranja

U leksičko blago idu i mudre izreke kojima se u svakodnevnoj komunikaciji koristilo kao dopunama govornom izražavanju. Uz veliki broj prihvaćenih sa strane, jedan zapaženi broj formirao se i na ovom području. Mudre su izreke korištene u svakoj prilici, a posebno u svečanijima, kao što su svadbe, proslave, sjela i sl. Akteri su pričanja bili uglavnom

---

¹¹ Treba spomenuti trajne i čvrste veze ovoga kraja s Dubrovnikom već od srednjega vijeka, a posebno od vremena nakon turske okupacije dubrovačkoga zaleđa. Zaleđe je za Dubrovnik bilo biološko, materijalno i intelektualno osjećenje. U razmjeni tih dobara, posebno ljudskih (famuli, radnici, obrtnici, trgovci, svećenici, dužnosnici), govorna je komunikacija permanentno utjecala na promjene, obogaćujući govorni izričaj na jednoj i drugoj strani. Koliki je bio utjecaj Dubrovnika na neposredno zaleđe, vidljivo je iz jednoga dokumenta (rukopisa) priredena od Srđana Gjivoja iz New Jerseyja (SAD), koji je sačinio *Zbirku dubrovačkih riječi i izraza*, koja sadrži 1549 izraza (idioma), rabljenih u starom dubrovačkom govoru i izričaju. Uspoređujući ovaj fond s idiomima na području jugozapadnoga dijela Popova polja, utvrdio sam da se njih 586 (oko 40 %) koristilo u svakodnevnoj komunikaciji i na ovom području.

malo obrazovaniji ili, kako bi se reklo "načitaniji" ljudi, ali i oni koji su bili prirodno nadareni, posebno u duhovitom prepričavanju događaja. Zbog toga smatram potrebnim da, uza zapaženi broj arhaičnih riječi, navedem i neke od mudrih izreka kako bi se shvatila i njihova vrijednost. Mnoge od navedenih riječi se i ne upotrebljavaju, a neke će uskoro nestati iz komunikacije, što ne znači da ih ne treba sačuvati kao ogledalo vremena koje nam je bilo nametnuto. Možda neke i ne odražavaju adekvatan prijevod s jezika iz kojega potječu, ali ja sam ih zabilježio onako kako su se u svakodnevnom govoru koristile.

'Ajde k vragu! (Miči mi se s očiju).
Ako je narod za nešto prihvatio, ti se toga okani.
Ako je nekoga Bog "senjo", prođi ga se.
Ako je nekome Bog otac, lako mu je postat svetac.
Ako neće "neća", hoće "hoća". (Kad se prosi cura).
Ako netko hoće naopako, i u vraka zaimlje.
Ako nisi s nekim u ruku, prođi ga se.
Ako vilu ne vode, ni sokola ne žene.
Baba vidi iglu na pojati, a pojatu ne vidi.
Besposlen pop i jariće krsti.
Bilo ga nalet od mene. (Dalje mu kuća).
Bjež'te noge, stiže vas guzica. (Strah).
"Blago" onome tko pameti nema. (Ironija).
Bog visoko, do cara daleko.
Bog čistoću ljubi. (Ironija na neimaštinu).
Boj' se Boga, ljude poštuj!
Bolan ne bio. (Ne bio bolestan).
Bolesna se pita, a zdravu se daje.
Bolje promišljena, nego namišljena.
Bolje prvi u selu, nego zadnji u gradu.
Bolje se roditi bez pameti, nego bez sreće.
Bolje vrabac u ruci, neg golub na grani.
Bolje u vatru, nego u banku.
Bona ne bila. (Bila zdrava).
Budi dobar da ne budeš modar! (Prijetnja djeci).
Crkni kenje, dok niknu šparoge!
Cvijet uberi, a u gnijezdo se useri! (Udaja djevojke bez očeve volje).
Čime se lud ponosi, pametan se stidi.
Čist kao crkveni miš. (Siromašak).
Čist konat, duga ljubav.

Čovjek i tovar znaju više nego sam čovjek.
Čovjek snuje, Bog određuje.
Čovjek vrijedi onoliko koliko iza sebe ostavi lijepih sjećanja.
Čuvaj ga se, on ti je "vran konj".
Čuvaj Stoca, pazi Počitelja, ni Mostara ne ostavljam sama. (Opreza nikad dosta).
Čuvaj vranca za tjesna klanca. (Čuvaj zalihe, trebat će ti).
Čuvalo je dobar čovjek.
Čerku kara, a snahi prigovara.
Daj ludu štap u ruke, udarit ćete po glavi. (Nije vlast za svakoga).
Da je znanja, bilo bi imanja.
Dajana (davrana) buna sto godina. (U mutnom se lovi).
Darovanu konju zubi se ne gledaju.
Dali Ciganinu vlast pa prvo objesio čaću.
Dâ mu se kao čoravu u draču.
Da nije sirotinje, ni sunce ne bi grijalo.
Dara (tara) je prevršila mjeru. (Trpljenju je kraj).
Da svaka bubina zna praviti med, gundevalj bi bio prvi.
Doći će koka na sjedalo. (Doći ćeš na rečenu).
Dobar čovjek kenjcu brat. (U svemu imaj mjeru).
Dobro je imati "luda" brata. (Poslušna).
Dočepao ga se kao čelav kape.
Dogorjelo mu do nokata. (Pritisnula ga nevolja).
Dok je bilo ruma, bilo je i šturuma. (Nerazumni juriša u rat).
Dok pamet dođe, carstvo prođe. (Sve čini na vrijeme).
Dokle se čuju gradska zvona, ne nadaj se ručku.
Dok si mlad, tudim zubima jedeš kruh.
Dok si zdrav, i voda ti je slatka.
Došla mu voda do grla. (Bankrot).
Drugi dan, druga nafaka. (Razmišljanje flegmatika).
Drvo se na drvo naslanja, a čovjek na čovjeka.
Dva bez duše i jedan bez glave. (Nepravedna presuda).
Drži sirotu za svoju sramotu. (Nezahvalnost).
Eto kuma, bit će i dva ujma.
Eto kuma, samljet će bez ujma.
Gdje ima dima, ima i vatre.
Gdje je puno babica, kilavo je dijete.
Gdje nema mačke, miševi kolo vode.
Gdje pričaju veliki čanjak, nosi malu kašiku!
Govno najviše smrđi kad se na njega stane.
I čorava koka pokaje zrno nađe.

Igra medo oko sela, doći će i u selo.
Iman stiman, obučen pribran. (Odijelo čini čovjeka).
I među svetima ima riječi. (Svi smo od krvi i mesa).
Inat babu valja. (Zbog inata svašta se radi).
Istina je što prevale dječja usta. (Dijete ne zna lagati).
Izgorjelo u luli ili u furuni. (Neminovnost trošenja).
Jaja kokoću, a kokoši šute. (Nepoštivanje starijih).
Ja Šarovu, Šarov repu, a rep neću. (Neposlušnost).
Jedan u ploču, drugi u čavo. (Nesloga).
Jede kao Mostarka trešnje. (Probirač).
Jedna lasta ne čini proljeće.
Jedna šugava ovca sve stado ošuga.
Jednom se i s majkom može spavati. (Jednom si me prevario).
Jedva je izvuko živu "bekinu". (Život).
Kad bi koza imala dug rep, sve bi oko sebe pobila.
Kad bi posran mogao do potoka, zvao bi se opran, a ne posran.
Kad bi rodila raž kao laž, nijedan tor ne bi bio nepokriven.
Kadija te tuži, kadija ti sudi. (Bezakonje i pristranost).
Kad je mami (snahu), šećerom je hrani; kad je ima, i kruha joj brani.
Kad je muka, gdje si Đuka, a kad jedete, Đuku ne zovete.
Kad je zima, i u tikvi je zima.
Kad kadija masla ima, i muda maže. (U izobilju se i nerazumno troši).
Kad kučka nauči žrvnji lizati, treba kučku ubiti ili žrvnji razbiti.
Kad laž izade iz usta, dobije krila.
Kad nastanu crni dani, prijatelji će te ostaviti.
Kad u nebu grmi, svak se sebe boji.
Kakav je, izmamio bi u jalove krave mljeka. (Traženje nemogućega).
Kakav je, ugazio bi ti nogom u čanjak. (Bezočan).
Kako je jak, iščupo bi kenjcu rep.
Kako posiješ, tako ćeš i požnjjeti.
Kakva gora, takva zvijer; kakva majka, takva kćer.
Kakva je, na igli bi se okrenula. (Udavača).
Kakvo drvo, takav klin; kakav otac, takav sin.
Kao da se na trn popišala. (Ljutita žena).
Klin klin, a sjekira oba. (Tko jači, taj kvači).
Klin se klinom izbjija.
Koga je moliti, ne treba ga ljutiti.
Ko ima lijepu ženu i lijepu kuću, nije gazda od nje.
Koja ptica rano pjeva, u gnijezdo se usere.
Koja ruka daje, uvijek stoji iznad one koja prima.

Koji pijetao rano kukuriječe, završi u loncu. (Suzdrži se).
Kom obojci, kom opanci. (Razračunavanje).
Konj na konju, junak do junaka. (Pijani svatovi).
Konji zoblju, a volovi oru. (Snalažljivi bolje prolaze).
Kuća pokrivena, pravda dobivena.
Kud će guba, već na jare. (Siromašak uvijek plača).
Kud ide june, nek ide i uže. (Mirenje sudbinom).
Kud god je poć, doma je doć.
Kud god se vrijet, treba mrijet.
Kud li kamenu, kud li drvetu! (Očaj nenadanim događajem).
Kud svi Turci, tud i mali Mujo. (Uvijek sa svojima).
Lako je mene poturčiti, ali poturči Aliju Šabanovića.
Lako je punoga trbuha pričati o postu.
Lakše je jednom reći neću, nego sto puta "acke" (Vraćati kozliće).
Lezi ljebu, da te jedem. (Usklik ljenčine).
Lezi zeko, gdje i ležiš! (Ne poduzimaj ništa).
Ležećem volu izora nema. (Tko neradi, ne treba ni da jede).
Lijepa riječ i zlatna vrata otvara.
Loncem o kamen ili kamenom o lonac, kuku loncu.
Ludu mahni, lud se pomami.
Lud više misli nego more nosi.
Lovci idu za setećom pameti.
Ljubav i sloboda nemaju cijene.
Ljubav, kašalj i siromaštvo ne daju se sakriti.
Ljebu ime zaboravio! (Kletva).
Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba. (Ravnodušnost u životu).
Mijenja staze dok ga ne opaze. (Neodlučan čovjek).
Mila "miluša", draga "draguša". (Ne možeš obje).
Mi o vuku, a vuk na vrata. (Stigao u pravo vrijeme).
Misli dobro tuđoj kravi, pa će tvoja doći iz brda.
Mlad delija, star prosjak. (Pitat će starost gdje je bila mladost).
Mlado se drvo savija. (Poučak za odgoj djece).
Mlatiti praznu slamu. (Činiti beskoristan posao).
Moj kalaju, svjetli obrazu, drži vodu dok majstori odu.
Možeš kako hoćeš, ali nećeš dokle hoćeš! (Misli na sutra).
Mrtvom se vuku rep ne mjeri. (Hrabrost iskaži prema živima).
Mukli ugalj najviše opeče. (Tko šuti, ne znaš što misli).
Munja sini, a ja sini. Munja stani, a ja pani. (Hod u oluji).
Nada umire posljednja. (Dok dišem, nadam se).
Najgore je ustresati praznom zobnicom. (Sjediti za praznim stolom).

Na ljutu ranu ljuti lijek. (Uzvrati istom mjerom).
Na mostu dobio, na čupriji izgubio. (Saldo nula).
Navika jedna muka, a odvika dvije muke.
Ne boj se psa koji laje. (Galamdžije su manje opasni).
Ne budi stožina gdje se govna slažu. (Ne upleći se u tuđe svađe).
Neće grom u koprive. (Neće nesreća lošega čovjeka).
Neće zrno u kašiku. (Ne dâ mu se naprijed).
Ne dâ se Pendevišu vojevati. (Čovjek bez sreće).
Ne dâ se siromahu sitno samljeti.
Ne gazi vodu kojoj ne znaš gaza! (Ne radi nepromišljeno).
Ne govori u silu Boga!
Ne imala baba bijesa pa kupila prase i imala dva.
Ne gledaj trun u tuđem oku! (Ne cjepidlači).
Neka me grije moje sunce, pa makar me spržilo. (Sloboda).
Neka svoga i u gori vuka.
Ne kupuj mačka u vreći. (Ne kupuj neviđeno).
Ne laje kuca radi sela, nego radi sebe.
Nek susjedu crkne krava! (Ne budi zavidan drugome).
Nema brata dok ne rodi majka.
Ne može se iz ove kože. (Mirenje sa sudbinom).
Ne naslanjaj se na mene, oba ćemo se prevaliti.(Zajam novca).
Ne okreći mlin na svoju vodu. (Ne budi sebičan).
Ne pada vrana na ovcu da je ovci bolje. (Svako traži svoj interes).
Ne pišaj u vjetar! (Nemoj se stalno suprotstavljati).
Ne priča baba što joj se snilo, nego što joj je milo.
Ne izuvaj se prije gaza! (Razmisli dobro prije odluke).
Neka je od kuće pa da je gora od kučke. (Udavača).
Ne može šaka u nos. (Ne traži nemoguće).
Ne isplati se jalov posao.
Ne pada snijeg da pomori svijet, nego da svaka zvijer pokaže trag.
Ne pomaže dobra nego mnoga. (Zarada).
Ne siplji u more soli!
Ne soli drugome pamet!
Ne стоји kuća na zemlji, nego na ženi.
Netko voli popa, netko popadiju. (Ukusi su različiti).
Ne traži ploča s mrtvih konja! (Ne živi od tuđega rada).
Ne traži se Božić na Božić. (Pripreme obavi na vrijeme).
Ne trči pred rudu! (Budi staložen i trjezven).
Ne udaraj po ruci koja te hrani. (Poštuj starije).
Ne zatvaraj za sobom vrata! (Misli da ćeš opet doći).

Nije Bogu za mobe ni caru za vojske.
Nije ni bijela zuba ukazo. (Šutio je, jer je kriv).
Nije sve mlijeko što je bijelo. (Razmisli prije donošenja odluke).
Nije svačije kroza selo pjevanje. (Ponašaj se prema običajima).
Nije vrag pametan što je vrag, nego što je star. (Poštuj starijega).
Nije zlato sve što sja. (Unutrašnjost je vrjednija od vanjštine).
Nikad ne reci nikad! (Misli na budućnost).
Niko u svom selu nije posto knez. (Svoji zasluge slabo vide).
Ni luk jeo ni lukom vonjao. (Nema veze zbog čega ga optužuju).
Ni repom nije mrdnuo. (Nezainteresiranost).
Ni svu šumu posijeci, ni bez drva doma dodri. (Umjerenost).
Nit je moja junica nit me svrbi guzica. (Ne mijesam se u to).
Ni u gori o zlu ne govor!
Ni u tikvi mjere, ni u Turčinu vjere.
Nosi ogrnjač ljeti, a zimi kako hoćeš!
Novo sito na visoko sije. (O novitetima se mnogo priča).
Nužda zakon mijenja.
Obad bi otjerao vola na vrh duba, ali ne može od smijeha.
Obećanje ludom radovanje. (Lakomislenost i naivnost).
Obilazi kao mačak oko vruće kaše. (Nedostižna želja).
Od šale proso rađa. (S malo rada veliki primos).
Od te kajde nema fajde. (Uzaludna priča).
Od zla dužnika i kozu bez mlika. (Daj što daš).
Oj, Turčine, za nevolju kume, Latinine, silom prijatelju!
Okolo kalajli, unutra belajli. (Slabo urađen posao).
On ti nema dlake na jeziku (Otvoren).
Ori vole kad nemaš škole!
Otići čičava repa. (Neobavljen posao).
Otići podvijena repa. (Osramoćen).
Pada mu napamet kao pijanoj Ciganki.
Pala muha na medvjeda, medvjed bio ko i bio. (Prošao bez posljedica).
Pametan sjaje prije, nego ga izbace iz sedla. (Povuci se na vrijeme).
Pametnom sto riječi dosta. (Tvrdoglavost).
Pijana glava ne nosi barjaka.
Pijan i lud na istoj deveredži.
Pijanu je lako zapjevati.
Plati pa se rugaj! (Podmiri račun, pa onda prigovaraj).
Pleti kotac ko i otac! (Čuvaj nasljedje).
Pobjegao vragu s uzice. (Loš čovjek).
Pokrij se koliki ti je pokrivač.

Popila ga zora. (Poginuo).
Po poruci se vuk nije najeo mesa. (Potrudi se ako možeš).
Poslije bitke lako je biti general. (Naknadna pamet ne pomaže).
Pošalji ludo na put, idi za njim u put.
Poštuj starijega i tebe će mlađi.
Poštuj tudi prag pa će tvoj biti sigurniji.
Prazna ruka, mrtvoj drugâ.
Pribila orla zla godina. (U nevolji se svakoga moli).
Prijatelja nije dobro previše upoznati jer ćeš upoznati i njegovu lošu osobinu.
Prilika čini lopova.
Proveo se kao siromah u bogatoj varoši.
Prvi se mačići u vodu bacaju. (Prvi pokušaj nije odlučujući).
Promeće se kao hodža kroz vrećetinu. (Snalažljivost).
Proći ćeš kao bos po trnju. (Iskusit ćeš posljedice).
Prošao je između kapi. (Snašao se).
Prolazi kao pored turskoga groblja. (Ne javlja se).
Prijateljstvo za prijateljstvo, a sir za pare.
Pregrizla jezik, da Bog dâ! (Ne olajavaj).
Preispituj put kojim si prošao kako bi nastavio sigurnije.
Prodi brata, traži svata.
Prvo skoči pa reci hop! (Dokaži se pa onda pričaj).
Psi laju, karavana prolazi. (Uzaludno protivljenje nečemu).
Puče li kome što u repu. (Doveden pred svršen čin).
Puna šaka brade. (Potpuni uspjeh).
Put do raja posut je trnjem. (Teško se postiže cilj).
Put oko svijeta počinje prvim korakom.
Ratarove ruke su crne, ali je bijela pogaća.
Rđo jedna! (Kukavico jedna).
Rđom smrdi, silom prdi. (Nabusit čovjek).
Riba se lovi u mutnom. (U ratnom vihoru mnogi se dobro snađu).
Riba smrdi od glave. (Vlast se poznaće po najodgovornijim).
Ruga sjedi pokraj puta i svakome se ruga, a njoj svak.
Ruka ruku mijе, obraz obadvije. (Uzajamnost u svakom poslu).
Ruši, pali udbinjski dizdare, dok i tvoja kula na red dođe.
Sila Boga ne moli, a glad ne pita tko ga hrani.
Sirće ne škodi ničemu, samo sudu u kojem stoji.
Sita ovca i vuku u oči gleda. (Zadovoljan čovjek je i hrabar).
Sit gladnom ne vjeruje.
Sjaši Kurta, a uzjaši Murta. (Smjena vlasti).
S kenjca klašnje, kenjcu lakše. (Oslobađanje odgovornosti).

Skriva kao zmija noge. (Samozatajan čovjek).
Skuhala mu "šupljaču". (Punica nudi kćer udavaču).
Skupio se ko zla para u česi. (Ponašanje siromaha).
Slobodno mu ko ždrjebetu u raž. (Ima privilegij).
Sokolu meso ne treba. (Visoko i brzo leti).
S rogatim se ne isplati bosti. (Pravo jačega).
Sretan ko pas u obranu vinogradu. (Kasno prispio).
Stažon slamu prodaje. (Sve u svoje vrijeme).
Sto ljudi, sto čudi. (Sva bića su različita).
Strašljivi doma dolaze. (Čuvaj se, i Bog ćeće čuvati).
Stisni je, cići; pusti je, zviždi. (Zločesta žena).
Svaka mačka pri sebi ogrebe. (Nije ni tolerancija bezgranična).
Svaka ptica svome jatu leti.
Svaka se škola plača. (Na iskustvima se učimo).
Svaki Cigo svoga konja hvali.
Svaki je početak težak, a konac djelo krasí.
Svako čudo tri dana traje. (Čovjek se na sve navikne).
Svakog gosta tri dana dosta.
Svako je krme na svom koritu jako. (Vlastiti prag je najsigurniji).
Svakome je određen broj koraka. (Smrt je neizbjegljiva).
Svak se bije da dobije.
Svak se češe gdje ga svrbi. (Svatko ističe svoje probleme).
Svak za se koze pase. (Svako ima svoj interes).
Sve je dobro što se dobro svrši.
Sve je máma, a hljeb je hrana. (Kruh je osnova života).
Sve mu je nabavio, od igle do konca.
Svi pitaju kakva je nevjesta, a nitko kako je nevesti.
Svoja kućica, svoja slobodica.
Svoj svoga na jamu vodi, ali ga u nju ne baca.
Šiba je iz raja izišla.
Što je tražio, malo je našao. (Stiglo ga zasluženo po pravdi).
Što maca koti, to miše lovi. (Naslijede je nepobitno).
Što mu na umu, to i na drumu. (Brbljivac).
Što Pilat zapisa, zapisa! (Odluka je donesena).
Što trijezan misli, pijan izgovara. (U vinu je istina).
Što uzmeš drugima, ponijet ćeš sa sobom, a što daš, ostat će iza tebe.
Šukonja, šukonja, na ti šaku kukolja! A gdje si bio dok sam imao zube?
Teško je med vaditi, a prste ne lizati.
Teško je nositi glavu u torbi. (Biti u stalnoj opasnosti po život).
Teško punici na zetovoj ulici.

Tiha voda brije roni. (Upornost daje uspjeh).
Tko hoće veće i ono što ima ispadne mu iz vreće. (Ne budi pohlepan).
Tko ima oraha u džepu, ne može drugom prigovarati. (Budi ispravan).
Tko je blizu oltara, bolje misu čuje. (Privilegije).
Tko je crnji od gavrana? Onaj tko živi u ženinoj kući.
Tko ne zna govoriti, a ne zna šutjeti, nije za sobeta.
Tko od straha umire, za dušu mu prde. (Kukavice nitko ne spominje).
Tko prije djevojci, toga i djevojka. (Požuri se, ako misliš uspjeti).
Tko s djecom liježe, posran ustaje. (Ne imaj sa svakim posla).
Tko ljeti laduje, taj zimi gladuje.
Tko ne zna sebi, ne zna ni drugima.
Tko ne pojede uže dlaka, ne može se spasiti. (Ne budi izbirljiv).
Tko nema u glavi, ima u nogama. (Ako zaboraviš, morat ćeš se vraćati).
Tko ne vidi u orahu, ne vidi ni u tovaru. (Budi zahvalan na malom daru).
Tko o čemu, baba o uštipcima.
Tko obilato dijeli, taj brzo prosi.
Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada.
Tko rano rani, dvije sreće grabi.
Tko se hvali, sam se kvari.
Tko se silom u crkvu goni, taj Boga ne moli.
Tko se vrapca boji, taj proso ne sije. (Budi odlučan i hrabar).
Tko se zadnji smije, najslade se smije. (Istina izđe na vidjelo).
Tko sije buru, taj žanje vjetar. (Dobit ćeš prema zasluzi).
Tko se u noge ne uzda, u kolo se ne hvata.
Tko se stidi svoga imena, nije ga ni dostojan.
Tko se jednom opeče, taj i na hladno puše.
Tko se ne nauči, taj se i ne nauči.
Tko ti je svoj, dalje ga se stoj.
Tko umije, njemu dvije. (Znanje se uvijek isplati).
Tko vina večera, vode ruča.
Tko vino piye, rđa ga bije; tko ne piye, biju ga i dvije.
Tko visoko leti, taj nisko pada.
Tko za muhom leti, na govno pada.
Trag mu se iskrčio! (Kletva).
Treba posvirati i za pas zadjenuti. (Imati mjeru u svemu).
Trka i jelo dokle tko može.
Ubi zori oko! (Urani).
U dobru se ne ponosi, a u zlu se ne poništi!
Uhvatili ga kao kozu u kupusu. (Uhvaćen na djelu).
U jeziku nema kosti. (Bespotrebna priča).

U laži su kratke noge. (Istina će izaći na vidjelo).
U more ne treba sipati sol.
Upala mu sjekira u med. (Iskoristio pogodnost).
Upišo se ko jare na dacku.
U putu roka nema.
U radiše svega biše, u štediše još i više. (Radi, ali i štedi).
U Solunu somun kruni, do Soluna sto kruna. (Gdje je Meho, gdje je Misir).
U sita oca poprdljiva djeca. (U dobra radnika su djeca sita).
U suncu sto hajera, a u kiši samo jedan.
Ustao na lijevu nogu. (Imao je loš dan).
U svakom žitu ima kukolja. (Svuda ima i dobrih i loših ljudi).
U strahu su velike oči. (Izbezumljen čovjek od straha).
Utapalac se i za slamku hvata.
U tuđe krave veliko vime. (Ne zavidi drugima).
U tuđem malu mala nema. (Krivo stečeno nije blagoslovljeno).
Uvijek je dug zao drug.
Uzdala se kuna u ovčja muda, pa ostala bez večere. (Bez rada ništa).
U zo čas mu bilo.
U zo čas po se.
Uz vuka je i lisica sita. (Iskorištavanje tuđega rada).
Uzdaj se u se i u svoje kljuse. (Živi od svog rada).
Varaka se kao Jure na Sarajevskom polju.
Vatra i voda dobre sluge, ali zli gospodari.
Vidi makovo zrno na kalajli tevsiji. (Dobar vid).
Vidjela žaba gdje konje kuju, pa i ona digla nogu.
Vinograd traži slugu, ne gazdu.
Vino je ljudska zob.
Više valja unca pameti, nego sto kila snage.
Voda sve opere osim crna obraza.
Volovi se vežu za rogove, a ljudi za riječ.
Vrag ne ore ni kopa, nego napastuje dobre duše.
Vrana vrani oči ne vadi. (Istomišljenici se pomažu).
Vrati milo za drago. (Odužiti se istom mjerom).
Vuk dlaku mijenja, ali čud nikad.
Za dobrim se konjem prašina diže. (Obijesni ljudi su uočljivi).
Zadužuj se samo ako ti je bolest u kući, ako kupuješ zemlju ili ako
    udaješ kćerku. (Filozofija ekonomiziranja seljaka).
Za nevolju babu vode kad djevojke nema. (Bolje išta nego ništa).
Zašto čorav plače? Što očiju nema. (Najvrednije se cijeni najviše).
Zavio mu šušak na glavi. (Zabavio ga o jadu).

Zavro ko june u rivenu. (Iskazana tvrdoglavost).
Zdrav baje, bolestan pristaje.
Zemlja i žena mogu svašta roditi, zemlja korov, žena nečovjeka.
Zlo goveče june do vijeka. (Nepopravljiv čovjek).
Zlo se vraća u istim opancima, a može i u devetom koljenu.
Zna on svom petku post. (Snalažljivost).
Zrno po zrno pogača, kamen po kamen palača. (Upornost se isplati).
Žežen kašu hlađi.
Ženu je dobro saslušati, ali ne uvijek poslušati.
Žuti žutuju, crveni putuju. (Ocjena bolesti kod ljudi).
Žedan konj vodu ne probire. (Obijest prevrši mjeru).

Izreke o vremenu

Ako se na Blagovijest okvasi volu rog, bit će u zemlji rod.
Eto Grgurine (blagdan sv. Grgur), držite se sa kozama pećurine.
Gromom bije Gromovnik Ilija, vatrom pali Ognjena Marija, pomaže im
sveti Pantelija.
Kad god je sjetva, Vidovdan je žetva.
Kakav je četvrti travanj, tako će biti četrdeset dana.
Kakva noć, ne vidi se ni prst pred okom.
Kandelora zime fora, za njom ide Blaž i kaže: To je laž.
Krumpir u zemlju, čep u nebo.
Kukuruz se sije kad se golom guzicom može sjediti na zemlji.
Na Božić dan produži koliko pijevac skoči sa praga.
Najdulji su dani vidovštaci i noći mratinjske.
Najgora je zima kad udari po repu.
Ožujak derimješnjak.
Pijevci prije ponoći navješćuju promjenu vremena.
Po veljače, loza plače.
Sveta Kata, snijeg na vrata.
Sveti Luka, u jarbole lupa.
Sveti Matija, ljeto zatvara, a zimu otvara.
Travanj kozi trbuhi ravan, a govečetu i ravan i gladan.
Ustajte, djeco, ušao je dan u kuću.
Veljača premetača.
Za kišu molite do Gospe, a poslije će doći sama.
Žaba gatalinka najavljuje kišu.

6. Zastarjele riječi (idiomi) upotrebljavane u svakodnevnom životu

äborat (zahod)	àvaz (glas)
äcke (amo se vrati)	avértiti se (osvijestiti se)
áčik (vidik)	avízati (dojaviti)
áčkosum (svaka ti čast)	bábine (poklon roditelji)
ádet (običaj)	bäbiti se (porađati)
àdum (ovan defektnih testisa)	bäblje priče (dosadne priče)
àdže (stric)	bábo (otac)
afèrim (hvala)	bábovina (očevina)
àga (turski dužnosnik)	bábura (plod duba)
agìnruk (agino imanje)	bäćela (barka)
àjvan (stoka)	bádanj (sud za vrenje mošta)
äkaste (namjerno)	bádnjak (Božićno drvo)
akónto (predujam)	bàglama (željezna spojnica)
àkrâm (vršnjak)	bàgoča (osjećaj knedle u grlu)
àläl (blagoslov)	bagùlina (štap)
alaljívanje (oprost)	bàjbuk (zatvor)
alàrum (uzbuna)	bák (bik)
alàša (čopor konja)	báketa (jak čovjek)
alàbuka (galama)	bàkrač (lonac)
älaselàmet (Bože sačuvaj)	bakràčlja (uzengija)
alèvati (odgojiti)	bàksuz (zločest)
àlka (verga, kružna savijača)	bála (snop trave ili žita)
äloć (svejedno)	bále (balav čovjek)
àlva (slatki kolač)	bälega (govedi izmet)
amánet (naslijede)	bàlêk (sramota)
ámenovati (potvrditi)	bàraška (nevrijeme)
ànci (baš)	basàmak (udadbenica)
àntiki (stari)	bašcènjak (duhan iz vrta)
àpač (bezobziran čovjek)	batáliti (okaniti se)
àptak (uspravno)	bëdrenica (dulja strana kuće)
àrâr (vreća od kostrijeti)	bëg (turski dužnosnik)
àrgat (radnik)	begénisati (odabratiti)
ârija (zrak, atmosfera)	bëgluk (begovo imanje)
àrtija (papir)	bèkina (koža od brava)
àsli (vjerovatno)	bèlaj (jad, nevolja)
àstal (stol)	belègija (brus)
àtar (posjed)	bëli (tako je)
àvan (sprava za rezanje duhana)	bëna, benávija (malo otkačen čovjek)

beričeti (blagoslov)	čàkija (džepni nožić)
berikat (grlo)	čàndrk (brzina)
bèška (kolijevka)	čàrka (provokacija)
bèškot (dvopek)	čàrkun (provokator)
betèrisati (upropastiti)	čelòpek (krš)
bèzbèli (zasigurno)	čèmer (jad, gorčina)
bèzecovati (zagovoriti)	čèrjen (podvodni greben)
bìčalj (vuneni ogrtić s bičima vune)	čèrma (rupčić)
bigaíri häk (na pravdi Boga)	čìmbur (oko, jaje na oko)
biròvina (naknada župniku)	čìvit (modra boja)
bïsage (torba na sedlu)	čivtèlija (zločo)
bískati se (čistiti gamad s tijela)	čmičak (ječmenac na oku)
bítânga (lijenčina)	čòban (pastir)
bjèčve (čarape)	čobànruk (pastirska naknada)
blìzna (blizanka)	čúna (spolni organ kod dječačića)
bljezgáriti (besmisleno pričati)	čäćeta (sin sličan ocu)
bobótati (tresti se od studeni)	čäknut (udaren)
bôjbaša (kavdžija)	ćako (otac)
bôlcen (klin)	ćäpati (uhvatiti)
bòtâna (pamučno platno)	ćäpiti (otuđiti)
bräbonjak (bravlji izmet)	ćât (listić za cigaretu)
bràšanica (kruh za putnike)	ćáto (pisar)
bàdo (dio tkalačkog stana)	ćelòkupan (cijel)
brèdja žena (trudna žena)	ćénifa (zahod, nužnik)
brëstica (lokva za pojenje)	ćësa (vreća)
brònzin (lonac od tuča)	ćësar (car)
bùcat (drvena posuda za vodu)	ćëškek (božićno jelo)
bùdžák (ćošak)	ćik (opušak)
bùjrum (nazdravlje)	ćilit (katanac)
bùkadar (mnoštvo)	ćimilet (množina)
bùkara (sud za vino)	ćô, ćôpet (okrenise)
bùklja (svatovska zdravica)	ćöpak (podrijetlo)
bül (marka)	ćorsòkak (stranputica)
bùlikan (sramota)	ćösati (ašikovati)
bùnjište (otpad)	ćösav (bez brade)
bùrilo (drveni sud za vodu)	ćóša (kantun)
bûrkom (brzi tok)	ćúko (pas)
bùtemile (svekoliko)	ćùlâv (vunena kapa)
cèrot (flaster)	ćúliti (viriti)
cík (zore) svitanje	ćùmez (svinjac)

ćùmur (ugalj)	düneri (gasiti vatu)
ćùrdija (dio odjeće)	dùnjâluk (svijet)
ćùskija (poluga)	dùrati (trpjeti)
ćùstek (izatrke)	düsa (kamen)
ćùza (zatvor)	dùvar (zid od kamena)
dämar (živac)	dvízac (dvogodišnjak)
davràndisati se (izdržati)	dvôr (proleve)
delèngek (otegnut)	dvòstručice (dvostruki zid)
dèloncije (oglašavanje ženidbe u crkvi)	džáda (put)
dèlumbija (kiša s olujom)	džamàdan (muški dio odjeće)
dèmbel (ravnodušan)	džàndar (oružnik)
dembèlija (obećana zemlja)	džárati (podbadati)
dèmetiti (slagati duhan)	džefèrdar (pištolj)
dèrzet (tvrd)	dženábet (zlo)
derzètan (svojeglav)	džèvap (način, red)
derzètun (tvrdoglavac)	džin (junak)
dèspet (inat)	džömbôs (privalija)
destrigati (upropastiti)	džüdža (malen)
dèstûrbija (nered)	džümbús (nered)
dèvar (trajnost vremena)	džüstati se (uređiti se)
devèrati (preživljavati)	džüsto (tako)
dèvriti (živjeti)	đakònija (raznovrsna jela)
díka (ponos)	đëd (djed)
díkela (vrtna alatka)	đègoć (ponekad)
dírek (stup)	đëm (dio uzde)
díšipula (dječak)	đíkan (četnik)
dízgin (dio uzde)	đílkoš (šminker)
dkùditi djevojku (opanjkati)	đípnuti (skoči)
dobròhoran (sladokusac)	đísat (skakati)
dokùndisati (dozlogrditi)	đòvda (stas)
dòlama (haljina od vune)	đòzuci (naočale)
dolíka (dolje)	đùmrak (carina)
domadárac (domaći vol)	đùnija (škvadra)
dröp (šira od grožđa)	đutùre (sveukupno)
dröpače (ženska haljina)	đutùrum (starac)
drvènica (dio samara - kostur)	đuvègija (suprug)
dubòvina (košnica)	efèndija (gospodin)
dùća (jednostruka nit)	èjvala (svaka ti čast)
dùćan (trgovina)	èlem (tako)
dùman (oblak prašine)	èrâr (državni posjed)

èroplan (avion)	gàjtan (ukrasni konac)
èšak (uzbuđenje)	galèntar (sitni trgovac)
èvlâd (porod)	gälja (hrpa zemlje oko stabljike)
fâčada (fasada kuće)	gânga (pjesma)
færunt (gotovo)	gàovica (riba iz podzemlja)
fajda (korist)	gàrbun (ugalj)
fâjina (rod)	gàrgaši (stroj za češljanje vune)
falètati (proricati)	gèstodo (crkvinar)
falètuša (ciganka)	gevikt (uteg)
fâlîngä (griješka)	gibíra (sledovanje)
fâliti (pogriješiti)	gimíšter (vlak putničkog prometa)
fâmelja (obitelj)	gläcnuti se (oporaviti se)
farâbut (prevarant)	glânc (sjaj)
fâsung (sledovanje)	glâvar (knez)
fâša (dio kože)	glâvara (dio samara)
fèlitrâge (nosila)	glâvnja (drvo na ognjištu)
féral (fenjer)	glîb (blato)
fèrmân (naredba)	gnjòjak (mjesto za stajnjak)
fèrmati (zaustaviti se)	gobinjati (kititi bršljanom)
férmén (dio muške odjeće)	gögica (čekić za kamen)
fèrtik (kraj)	gòlet (krš)
fićfirîć (lickav dječak)	golöguz (goljo)
fijòrin (austrijski novac)	golopuz (vragolan)
fildžân (šoljica za kavu)	goranin (dijete začeto u brdu)
firániya (otvoren prostor)	goríka (gore)
firâun (vragolan)	góžđa (željezna stupica)
fírgo (varalica)	grëb (grob)
fištra (lickava djevojčica)	grëblje (groblje)
fočánjac (nož)	grèzo (grubo)
fôscug (kazna)	grîzina (sadržaj želudca)
fôštânto (šef)	gübica (usta)
frçgati (čistiti)	gûlozan (poželjan)
fidati se (uzdati se)	gûnčula (smotuljak)
frtùtma (neobičaj)	gungúla (nemir)
fûmâr (dimnjak)	gûnj (ogrtać od vune, prekrivač)
fûnja (dunja)	günjine (pokrivači)
fürćija (konjski izmet)	gürsuz (nestašan dječak)
fûrsât (sila)	gutûnar (sijva, konjska bolest)
gàdluk (sramota)	gvântijêra (tacna)
gàdura (podla žena)	häber (vijest)

haìr (korist)	húkati u ruke (duhati u ruke)
hairli Bože (blagoslovi Bože)	hüncut (zanovijetalo)
häjati (biti pažljiv, slušati)	hünjer (naum, mušica u glavi)
hâjtošina (bezveznjak)	hürljiv (jednoumac, glasan)
häk (naknada za obrađenu zemlju)	intrati (sresti)
häka (plašenje životinja)	izbirikati se (usavršiti se)
häkati (vikati)	jåka (kragna)
hâkman (poznat, ugledan)	jatòrniji (jači)
häknuti (poplašiti)	jêra (zašto)
halâjât (nestaško)	jètim (nemoćan)
hâlal (blagoslov)	kâblić (sud za kiselo mlijeko)
hâlavô (slabo)	kâbo (sud za mužnju mlijeka)
hämetice (redom)	käca (drveni sud za mlijeko)
hämpa (množina)	kâčuo (sud za kuhanje)
hämel (koristan)	kâil (suglasan)
hânuma (supruga)	kâjda (priča)
hápâ (pljačka)	kâjla (podmetač)
hápâš (pljačkaš)	kâkotati (glasanje kokoši)
hápâti (grabitî)	kâlaš (veseljak)
hârâč (porez)	kâlcine (kratke vunene čarape)
hârâm (prokletstvo)	kâle (prljav čovjek)
hárlî (silovito)	kâluđerica (dio samara)
hási (preponosan)	kâluže (male lokvice)
hästa (bolesnik)	kâmbrik (kvalitetnije platno)
hâsura (prostirka)	kâmenica (posuda za pranje i pojenje)
hât (konj)	kândžija (štap)
hátor (volja)	kânicâ (pojas)
hëćim (liječnik)	kântar (sprava za mjerjenje težine)
hëlać (propast)	kantînela (drvena letva)
hërav (kriv, iskrivljen)	kântula (cijev)
hërbab (odlučan)	kânura (vuneni konac)
hëvta (sedmica)	kâpač (odlučan)
hümben (zlomislen)	kâšun (sanduk)
höjnati (sezati)	kâpara (predujam)
hrsuz (zafrkant)	kâpo vilo (vođa dječje skupine)
hršum (nered)	kapúnâra (zatvor)
hüčiti (galamiti)	kâput (pokrivač za glavu)
hudòba (vrag)	kâran (snužden)
hüja (navika)	karànbôl (nered)
hùjdura (hurljava žena)	karîtat (ručak poslije pokopa)

kàrkašina (starudija)	krèpati (uginuti)
kàstig (kazna)	kréšiti (povećavati iznos)
kàšaluk (materijalna moć)	krížnice (granični kamen)
kátilin (krvnik)	krmànruk (samovolja)
kâva (mjesto vađenja kamena)	kùburiti (životariti)
kavâlet (nosač skele)	kùčižaba (strašilo iz vode)
kâvga (svađa)	küfet (ukus)
kenjčijati (šaliti se)	kûlak (bogati seljak)
kêr (pas)	kûluk (obaveza izgradnje puta)
kiridžija (pratilac konja)	kûlja (utroba)
kiso (pas)	kûndurica (besposličar)
kläčina (krečana)	kúnjati (drijemati)
klädanj (guvnište za snopolje)	küpa (cigla, crijepljivo)
klačinara (suhı klak)	kupérati (izbjeci, spasiti se)
klâpnja (san)	kùriôzan (značajljivan)
klapùzan (brbljivac)	kùtara (spremište pepela)
klíčak (drvo za penjanje ploča)	kvâdar (slika, ram)
klipan (odrastao dječak)	kvärat (četvrtina)
kljûk (mošt)	kvít (gotovo)
kóbajägi (prividno)	kvîta (potvrda)
kòčut (oštar, ljutit)	läbrnja (usta)
kölan (vuneni steznik za konja)	läcman (uglađen)
koltìvati (uzdržavati)	lägum (mina)
kòljenović (kućević, nasljednik)	läjânje (ružan govor)
kòmôd (oprema)	lakrdija (šala)
könat (račun)	landòhan (lijenčina)
köpa (brnjica za konja)	lâni (prošle godine)
kórniž (rub zida)	lâpis (olovka)
korùntîna (carinarnica)	lârmati (galamiti)
körut (crnina)	lâs (sila, obijest)
köš (sud za žito)	lâstva (ravnica u kršu)
köšic (sud za grožđe i smokve)	lâtin (dalmatinac)
kötlanica (držač veriga)	lavùrati (raditi)
kotòrača (rupa u zidu)	lázina (opaljeno zemljiste)
köva (posuda za vodu)	lèćelica (prorez za žito u salašu)
kòžara (torba od kože)	lélék (kuknjava)
kràmar (kiridžija)	lèpirica (leptir)
krčela (dio jarma)	lèpušina (komušina s klipa)
kâčevina (očišćeno zemljiste)	lèšina (uginula stoka)
krèpan (iscrpljen)	lètendža (komad odjeće)

lèzet (ukus)
lijéčak (dio tkanine)
lijéha (dio oranja)
lijénka (stalak za odjeću)
liska (umiljata cura)
líšnjak (stog grma)
lizdek (dio tkanine)
lökanda (krčma)
lòkanj (veća lokvica vode)
lòpuža (pokvarenjak)
lùdôrija (prekomjerna igra)
lúdôv (naivčina)
lùftigûz (samosvojan)
lùsperak (dio materije)
lüzav (prevrtljiv)
ljànik (pčelinjak)
ljëb (kruh)
ljësa (platena podloška za kruh)
ljëtina (godišnji urod)
ljëtonja (vol oteljen u ljetu)
ljëtovište (ljetna ispaša stoke)
ljòkač (štap)
ljût (goli krš)
màčkare (igrači pod maskama)
màčkule (puška za pucanje)
máča (mrlja)
màjdan (mjesto vađenja kamena)
màjkava (kćer ista majka)
màkar (i pored toga)
mäkina (motor)
máksuz (poseban)
mâl (stoka)
mälan (drvo na žrvnjima)
màlicija (zloba)
máma (privola)
mantènjôza (priležnica)
mánjak (dječak)
mánjâža (vojna hrana)
maràngûn (stolar)
màrôd (bolestan)

màskara (šala)
mâša (hvataljka ugljena)
mâšala (pohvala)
màštela (drvena posuda za otpad)
mazbàta (dokumenat)
mázija (čelik)
mećája (udaraljka u stapu)
mèjdan (dvoboj)
mèmla (vlaga)
mènduša (naušnica)
mérdevine (skale)
metènik (sitni stajnjak u toru)
mïca (kačket)
micìna (napetak)
mìrakul (čudo)
mìràzača (cura sa mirazom)
mìrita (vrijedi)
mîšće (zemljište, posjed)
mjèhir (mjehur)
mjéšnice (diple s mjehom)
mlàćanica (obrano mlijeko)
mlìnarina (ušur u naturi)
mòbilje (namještaj)
mòler (pitur)
mòsur (klip mraza)
môzdâni (mozak, ptičje moždani)
mrcina (uginula živina)
mrčina (gorjelina na posudi)
mrljavče (zakržljalo mladunče)
muhájem (posebno, izričito)
muhànat (osjetljiv)
múka (bijelo brašno)
mùktar (knez)
mùktiš (bez plaćanja)
mùlan (vanbračni)
murècef (crna boja)
mûrga (talog od ulja)
musáfir (gost)
müstra (uzorak)
mùštranje (vježbanje, obuka)

muštričanje (nepotrebni rad)	öbnôć (tijekom noći)
muštûluk (prva obavjest)	obôdina (ravnica u kršu, privrh brda)
nabâška (napose)	ðbojak (topli umetak opanka)
nâboj (napetak na tabanu)	ðbrazli (prema obrazu)
nabudûrôk (ne budi uroka, napredno)	ðbrkôt (veliki kaput)
nâđeti ime (dati ime)	obrstiti (pojesti lišće)
nâfaizi (izbor jela)	obùvača (vezica za opanak)
nâhaberiti (najaviti)	očále (naočare)
nahòrmati se (spremiti se)	očenávati (davati znak)
naindîvinj (kroz tamu)	odalîbati (smanjiti broj)
nâizust (napamet)	odíva (udana djevojka)
nâjabanu (bezsvjesti)	ðodovle (odavde)
nâlča (potkova)	odrtičina (loša zemlja)
nálet (vrag, nalet ga bilo)	ðôdžak (ložiste u salašu)
nâljôskan (pijan)	ðferčiti (odrediti cilj)
nâm (ugled)	ðhme (ždrijebe)
näopâko (kako netreba)	öhmût (stado stoke)
naopòslo (kako treba)	ðjnica (dio ordena za oranje)
nâpokonjê (zaslužena kazna)	ðka (mjera za težinu, posuda)
nâpokonjík, - ca (jadnik - ca)	oklamâdžija (hvaldžija)
nâprešu (na brzinu)	ðklen (odakle)
nâprstak (navlaka za prste nogu)	ðkmetisati (naumiti)
nâse (natrag)	ðkmètisati (utvrditi štetu)
nasrësrca (natašte)	okobâšiti (u grubo okresati)
natenâne (potanko)	ðkoprčan (snalažljiv)
nävci (drveni sud za kruh)	ðkoručke (način bacanja kamena)
nâvrâtnjâk (božićni kolač)	ðkrljati se (oporaviti se)
nâzuti (obuti se)	ðkućiti se (oženiti se)
nebèsilo (visok čovjek)	ðlovlani (preklani)
nèbun (strašilo)	ðombrela (kišobran)
nëotesan (neodgojen)	opâtržen (s lošim iskustvom)
nëput (bratić)	opòganiti (zagaditi)
nëvoljan (jadan)	ðprêgalj (dio ženske odjeće)
obandùnati (smetati u poslu)	ðputa (konac od bravljje kože)
obandîjati (opsjeniti nekoga)	ðriti (obarati zid)
öbdân (dnevница)	ðrladžija (urar)
obèediti (učiniti običaj)	ðsoje (sjeverna strana)
obländati (oblizati)	östan (dio oraćeg pribora)
oblínjati se (izgubiti dlaku)	öšca (žičana zamka za divljač)
öblük (drveni okvir za zvono)	ðškopica (snalažljiv čovjek)

öšpica (boginja)	pìštêt (privremeni izvor vode)
ošùsturiti (udariti štapom)	pìžûl (kamen kod ognjišta)
otàslačiti (grubo otesati)	pján (kat)
òtolen (otuda)	planištâr (čuvar ovaca u planini)
òžeg (lopatica za žeravu)	plândište (hladovina za brave)
òžglobine (oglodane kosti)	plànja (blanja)
pâča (tijelo, život)	pljùnûti (isti, sličan)
pâčati se (upetljati se u nešto)	pòbravičâri (vlasnici stoke)
pâga (pomoć)	pôderine (stara roba)
pâjdaš (prijatelj)	pòdmečine (dječja odjeća)
pâlikuća (piroman)	podrèpač (držač samara)
pâljača (kutlača)	podùmijenta (temeljni kamen)
pâljetkovati (ubirati poslije berbe)	podùtoriti se (najesti se)
pâmravi (crvi u rogovima)	pòdvor (njiva ispod sela)
pandrkolica (ogoljela stabljika)	pôdvornik (poslužitelj)
pândûr (oružnik)	pögân (zmija)
pantàruo (vilica za jelo)	pòhođâri (rodbina udavače)
pânte (potkrovљe)	pokládati se (jesti istim priborom)
pârip (konj)	pôlac (snaga u ruci)
pârmak (potporanj na kući)	polûstarica (mjera za žito, sud)
pârtiti (otputovati)	pòmete me (zima mi je, hladno mi je)
pâruče (konjče)	pòmetina (životinjska posteljica)
pâsadž (putni trošak)	pòntura (upala pluća)
pâtisati (smiriti se)	pôpara (droba, kruh i voda)
pëca (talog vina u bačvi)	pòpasak (vraćanje stoke kući)
pèćâna (rad na krečani)	pòpret (ognjište)
pêgula (nezgoda)	pöputbina (trošak)
pèharije (visine)	poreždžija (poreznik)
pêlcovanje (cijepljenje)	porijéziti se (porezati)
pelèngaće (ženske vunene gaće)	posalidžati (poravnati)
péna (iskra, mušica u glavi)	pôsteta (dio kopanja)
pèngânje (bojanje jaja)	pòtepuh (nesposobnjaković)
pêrda (pregrada)	pötlje (poslije)
pêtral (mjesto vađenja kamena)	pòtremak (nadkrivak vrata)
pîća (stočna zimnica)	pòuznica (dugačka mladica)
pîk (oznaka, cilj)	prâporac (malo zvonce)
pîkulo (malen čovjek)	prâtljača (drvo za pranje sukna)
pîlica (mala koka)	prâz (rasplodno grlo)
Pilîcan (Filip)	prćija (ruho, mobilje)
pîlo (kameni sud)	prdèljuska (šamar)

prdènjak (mjeđur)	pùdar (čuvar polja, vinograda)
prdósija (loš duhan)	púki (isti, sličan)
prebjènjak (prekrupa)	pùrač (drvo za mješanje pure)
prèdika (propovjed)	pustòzet (zet iza ženine smrti)
prèđeti ime (promjeniti ime)	pušižèna (ljubimac žena)
pregibàlac (odlučan)	pùzdra (trbušni otvor kod m. stoke)
prègršt (mjera za količinu)	räca (rod, rasa, podrijetlo)
prekundùkati (protjerati)	rahàtluk (veselje)
prèpasati se (obaviti nuždu)	ràjzùng (šetnja)
prerònuti (preboljeti lom)	rákoliti (kvocati)
presalùgati (presložiti)	räliti (orati)
presùrgati (prevesti)	rázvara (sitna gaovica)
prèša (žurba)	rđav (bolestan)
pretramàkati (prebaciti)	rđòbetan (kržljiv)
preùsjenulo je (prestala kiša)	réđiti (rešetati žito)
prga (kava od ječma)	remùćati (drmusati)
prìgati (pržiti)	rèmućina (nezgrapan čovjek)
prijéklopnica (završni kamen)	rijézga (košpica)
prisáditi (priputstiti janjce)	rìvina (vododerina)
prísoje (sunčana strana)	ròmijéndža (bakrena posuda)
prîspa (sjerčani kruh)	ròncati (prigovarati)
prîšva (drveno uže)	röra (zet na puničinu imanju)
prítúžilo se (nadražaj za nuždu)	ròspija (zločasta žena)
prknov (gurman)	rubinet (pipa)
pròdô (rasjeklina brda)	rüho (oprema udavače)
prokljúviti (prozreti)	rùtine (odjeća)
pròkula (vrh kupusa)	rùžina (rđa)
prolàbuć (provalija)	sábur (smiren)
prònosak (prvo jaje)	säčak (kamena ploča na zidu kuće)
pròpito (upravo tako)	sáči (ugledan čovjek)
prospèrati (uspjeti)	sadàka (dobro djelo, milodar)
pròvati (kušati)	sádno (rana od samara na konju)
provìdencija (razbor)	sädžâk (tronožac)
provodàdžija (posrednik)	sáhija (poruka)
prpa (strah)	sáksija (peka)
prpoška (sitni stajnjak)	sàkun (velika vreća)
prtina (put u snijegu)	sàldati (spojiti)
prvòteoka (mlada junica)	salutírati (pozdraviti)
pùcal (kameni okvir čatrnje)	sànsara (krupna žena)
püč (bunar)	sàplati (prisvojiti)

sàula (stani)	stíjenj (fitilj na lampi)
saùlisati (zaustaviti)	stìmati (procijeniti)
sèbet (uzrok)	stimàtur (procjenitelj)
sèbice (redom)	stòprom (sada)
sèbična roba (svakodnevna roba)	stràmac (madrac)
sèćija (drveni krevet)	striješ (vinska kora u bačvi)
sèiriti (uživati u pogledu)	strnjina (pokošena njiva)
sèiz (sluga)	strûg (niz velikih stijena)
sékutor (porezni)	strüga (uski prolaz vodi)
selámet (spas)	strüka (svečani vuneni gunj)
sènčati (prestrašiti se)	stüpa (drvena posuda)
sènjati (obilježiti)	sùbita ga dopala (crko)
sérbez (slobodno)	sučèdalo mu se (dogodilo mu se)
serdžáda (šarena prostirka)	sùmen (ljutit)
sèvâb (sažaljenje)	sumpòrin (šibica)
sicija (tuberkuloza)	sùpraga (vrući pepeo)
síća (skupina nepoznatog sastava)	sùrdup (provalija)
síkter (marš)	sùšica (tuberkuloza)
síktéruša (kava na odlasku svatova)	súton (sumrak)
sílâh (pojas)	svitnjak (vezica za gaće)
síndžîr (lanac)	šálvare (široke vunene gaće)
skándo (bruha)	šcèmlija (niska stolica)
skapùlati (spasiti se)	shègun (pila za drvo)
skavídžati (sakriti)	šeitan (vrag)
skláta (napolica žita)	šematôrij (crkvište)
sklòta (veličina)	shènlučiti (pucati na veselju)
skòpniti (oslabiti)	shénuti (izgubiti razum)
skórup (kajmak na mlijeku)	shèsan (uredan)
skrôza (povezni kamen u zidu)	shèšâna (puška)
skùditi	šešàrika (kuželjina klipa)
skùlar (školarac)	shëšula (posuda za brašno)
sóbet (gozba)	šícati (gađati)
sòfra (gozba)	šíjun (jak vjetar, oluja)
sòglav (jednoumac)	šíkati pčeles (rojiti pčeles)
sòha (potporanj)	šírlet (zločo)
sòklin (mala vreća)	šíšljaga (gustiš)
soldàčija (vojska)	škälja (manji kamen za zidanje)
sòpulja (bjelouška zmija)	škànjati (zaklati)
sòvrnja (gomila)	škàtula (kutija)
spréž (ljekovita trava)	škëmbe (drob, kulja)

škíja (duhan)	tefèridž (veselje)
škíjav (jednook)	tègara (dio brane u oranju)
škíp (drvena posuda za pranje)	teláriti (glasno vikati)
škljétan (bistar, bistra juha)	téljig (dio volovskog jarma)
škràbijica (ladica)	temèrut (nemoćan)
škríp (prostor između stijena)	tèntati se (sjetiti se)
šljùka (štap)	tëvter (knjiga, bilježnica)
špág (konac, kanafa)	tìmâr (posjed)
špèdal (bolnica)	tüpa (zakrpa)
špùrjanin (mulac)	tìrâc (veterinar)
štácija (željeznička postaja)	tòcîlj (brus za oštrenje)
štica (daska)	töz (talog kave)
štírka (neplodna kobila)	tòzluci (dio nošnje)
štòkrla (stolica bez naslona)	trälja (pletena korpa od pruća)
štòrka (željeznička pruga)	trâlje (neurednjaković)
štürc (slijepi kolosjek)	tràmpa (razmjena)
šufèli (sumnjivo)	trâtati (častiti)
šufet (potkrovljje)	travàtura (prezida)
šúg (vlaga u zemlji)	trijém (hodnik)
šukan (ovan bez rogova)	trkimice (trkom)
šúkonja (vol bez rogova)	trklja (račvasto drvo)
šùnjârga (štap)	trojánac (igra uz usnu harmoniku)
šùpljača (kolač zetu od punice)	trtica (rep)
šùšak, šùša (umiljata riječ djeci)	trún (mrvica)
švòrc (bez novca, praznog džepa)	trúsa (igra bez sviranja)
táko - liho (par - nepar)	tûb (cilindar na lampi)
táko mi (potvrdna riječca.. jesam)	tûlek (stari neženja)
táko ti (upitna riječca.. jesi li?)	tûlum (mjera za vino)
takùlin (novčanik)	tùndela (jastuk)
tákum (oprema)	tùnja (zidni konac)
tâle (flegman)	u hípu (brzo)
táličan (koristan)	ùblehâš (vjetropir)
tâlijer (dolar)	ùduniti (ugasiti vatru)
talíznuti se (omaknuti se)	udùture (skupno)
tâman (upravo tako)	ufâliti (pogriješiti)
tâmîn (tanko platno)	ùjagmiti (uzeti preko reda)
tamóka (tamo)	ujdùrisati (uređiti)
taràna (rijetka pura)	ujdùrma (podvala)
tâze (svježe)	ukmètisalo mu (probudilo ga)
tefećèlija (otkačen)	ùkopnici (korisnici istog groblja)

ùlaga (umetak u samar)	vàla (e nije tako)
ùlâzan (umiljat)	väla (prostor između dva brda)
ùlište (košnica)	vâliža (kofer)
ùltima mu bila (bila mu zadnja)	vâljivo (sukno u stupi za valjanje)
ulúiniti se (prikriti se)	vâpa (zadah)
umètati se glavom (izlagati se opasnosti)	varènina (slatko mlijeko)
umètati se kamena (bacati)	vârićak (polustarica - sud za žito)
ùmetica (mješanac)	vâs (sav)
ùmjet (metla za guvno)	vâskolik (svekolik)
únde (ondje)	vékter (čuvar pruge)
ùpljuvak (jaje od muhe)	verdura (povrće)
ùrankavljen (pokvaren)	verèsija (poček)
ùràpčina (staro uže)	vèrige (lanac za vješanje kotla)
ûrda (sir od obranog mlijeka)	vesèljak (drveni ožeg)
urezíliti (ugroziti)	vijadž (izlet)
ùrlâp (vojnički dopust)	vijôjla (ljubica)
ürok (prokletstvo)	vilájet (svijet)
ùrôvanj (granični kamen)	vlâsac (tanki mlaz)
ùrtati (navrijeti)	vlâše (meko)
úrvina (provalija)	vônj (miris)
ùsefiti se (zaboraviti)	zaafèrim (zaludu raditi)
uskopîstiti se (uskomešati se)	zábun (teško bolestan)
üslâs (nazdravlje, prijatno)	zafrtéljati (daleko baciti)
üstu (vraćanje volova)	zaíra (hrana)
utrèšalj (vrh konjskog samara)	zajìtin (maslinovo ulje)
ùtući (ustrojiti vola, ovna)	zalèđati (dobiti vrtoglavicu)
ùtûtanj (beskorisno)	založina (kožni umetak)
üvača (drveni sud za mlijeko)	zanovètati (zadirkivati)
uzâinat (iz osvete)	zanovijétalo (preprednjak)
ùzglâvnica (jastuk)	zàobllica (pečenica za Božić)
ùzludobar (čuvarkuća)	zaomínuti (zaobići)
ùzôčas (u zao čas)	zaprdîvati (gnjaviti)
uzumbîlah (čuđenje)	zaptíja (predstavnik vlasti)
ùzvrâti (dužina brazde)	zásjek (zaklon brdima)
ùžânca (običaj)	zaùvarno je (korisno je)
ùžati (običavati)	zéh (ukrasni konac)
vâbiti (pozivati stoku)	zelènpur (zelenook)
vâda (vrijeme nošenja ploda)	zémân (razdoblje)
vâkat (vrijeme)	zezáncija (šala)
vâkmajstor (narednik)	zìjân (šteta)

zijánćir (miš)	zört (snaga, napor)
ziktati (glasno vikati)	zulùmčar (progonitelj)
zimomoran (osjetljiv na studen)	ždùlina (ponor)
zímonja (vol oteljen u zimu)	žđëla (drveni sud za jelo)
zimpáriti (glasno zvati nekoga)	žèlud (žir)
zínga (cink, kanta zingača)	žènja (mladoženja)
zívkatí (učestalo zvati)	žétak (posuda za mošt)
zlíć (rana na prstu)	žmìre (ostaci topljenog mesa, loja, sala)
zlòrek (zlogovorljivo, prost)	žmô (čaša za vino)
zórli (snažno)	žürevina (meso s opaljenom kožom)

7. Zaključak

Bogatstvo jezika ogleda se u brojnosti leksičkoga fonda, a njegova čistoća u otporu da ta brojnost ne ugrozi bit i samosvojnost jezika. Nepobitno je da su brojni turcizmi, pa i neki drugi "izmi", na neki način "onečistili" naš jezik. Osim tuđica, u našem jeziku ima znatan broj zastarjelica (idioma), koje su u obrnuto proporcionalnom odnosu, i dok broj pravih, posebno onih iz engleskoga jezika, raste, ovih drugih opada, jer se zaboravljuju.

Unatoč činjenici da ove jezične "pritruhe" kvare jezik, one ga istovremeno i obogaćuju, jer se pomoću njih mogu slikoviti opisati ljudi, događaji i pojave. Zbog toga, ni ove tzv. "pritruhe" ne bi trebalo "prognati" iz našega jezika, nego ih registrirati kao sastavni dio našega jezičnog blaga i kao jedan od segmenata prikazivanja naše povijesti. Istina, u svakodnevnoj komunikaciji, one bi trebale biti u razmјerno prihvatljivu odnosu, čime bi se i naš hrvatski jezik osvremenio, ne odričući se ni povjesnih posrtaja ni trauma kao sastavnica života i opstojnosti na ovim prostorima.

Duro KRISTE

UNSERE ALLTÄGLICHE (UND EINSTIGE) SPRACHE (Manche Merkmale der Rede im südwestlichen Teil des Feldes von Popovo)

Zusammenfassung

Beim gegenseitigem Kommunizieren, insbesondere in Medien, begegnet man alltäglich einer großen Zahl von fremden Worten. Die meisten sind aus der englischen Sprache, die durch die Infiltration in den Sprachfonds nationaler Sprachen immer größere Räume überflutet.

Andere Sprachen, besonders die derjenigen, die durch ihre Herrschaft unsere Wirklichkeit historisch beeinflusst haben, haben auch eine bedeutende Anzahl von Worten in der kroatischer Sprache, so auch in der Sprache des südwestlichen Teils von Feld von Popovo. Unsere frühere Geschichte ermöglichte den Einfluß dieser Fremdsprachen, was wegen der notwendiger Verständigung mit Verwaltungsstrukturen auch verständlich ist.

Die Dauer der Herrschaft hat auf die Aneignung fremder Worte Einfluss geübt, so dass in der alltäglichen Sprache der größte Teil fremder Worte "Turzismen" sind. Dank der technologischen Entwicklung hat heute diese Rolle die englische Sprache übernommen, die durch eine schnelle Invasion andere Sprache erobert, besonders die kleinerer Völker, die dadurch von einer Verarmung bedroht sind.

Schlüsselwörter: Feld von Popovo, Sprache, Rede, Entwicklung, Einflüsse, Anpassung, Unregelmäßigkeit.